

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Radek Náprstek

Romský holocaust

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jan Kosek, Ph.D.

Katedra politologie a sociologie

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 18. 5. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce, včetně poznámek pod čarou, má 145 450 znaků, včetně mezer.

.....

Radek Náprstek

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat JUDr. Janu Koskovi, Ph.D. za hodnotné rady, konstruktivní připomínky a vstřícnost, jež mi ochotně poskytl při vypracování této diplomové práce.

V Praze dne

Obsah

Úvod.....	1
I. Představení Romů	3
1.1 Původ Romů a migrace do Evropy	3
1.2 Označení Romů.....	5
1.3 Zaměstnání Romů v historii	6
1.4 Vztah Romů a Židů	6
II. Vybrané případy perzekuce Romů v historii	7
2.1 Nucená asimilace Romů za Marie Terezie a Josefa II.	7
2.2 Velký proticikánský záťah.....	9
III. Zákon o potulných cikánech.....	13
3.1 Stav československých Romů po první světové válce.....	13
3.2 Inspirace zákona.....	13
3.3 Parlamentní debata	13
3.4 Ustanovení zákona.....	14
3.5 Vybraná kritika zákona poslance Nečase	16
IV. Cikánské tábory v Letech a Hodoníně	18
4.1 Kárné pracovní tábory.....	18
4.2 Tábor v Letech.....	20
4.2.1 Historie tábora	20
4.2.2 Vedení a personál tábora.....	21
4.2.3 Táborový režim.....	22
4.2.4 Přírůstky a úbytky v táborové populaci	22
4.2.5 Památník Romů a Sintů	23
4.3 Tábor v Hodoníně.....	24
4.3.1 Historie tábora	24
4.3.2 Vedení a personál tábora.....	25
4.3.3 Životní podmínky v táboře	25
4.3.4 Přírůstky a úbytky v táborové populaci	25
4.4 Konec cikánských táborů v Letech a v Hodoníně	26
V. Cikánský tábor v Osvětimi	28
5.1 Lokalita tábora a jeho označení	28
5.2 Popis tábora	29
5.3 Vedení tábora a vězeňská samospráva	29
5.4 Nedostatek jídla	30

5.5	Lékařské experimenty.....	30
5.6	Konec tábora a jeho oběti.....	31
VI.	Rasové učení.....	32
6.1	Pojem rasy.....	32
6.2	Rasová hygiena.....	33
6.3	Rasismus a sociální darwinismus.....	33
VII.	Rasoví vědci.....	35
7.1	Robert Ritter.....	35
7.2	Ritterův tým.....	35
7.3	Soupis Romů v Německu.....	36
7.4	Klasifikace Romů.....	37
VIII.	Vybrané antiromské nacistické právní předpisy.....	39
8.1	Zákon k omezení dědičně nemocného potomstva.....	39
8.2	Norimberské zákony.....	40
8.2.1	Jejich aplikace na Romy.....	40
8.2.2	Zákon o říšském občanství.....	40
8.2.3	Prováděcí nařízení zákona o říšském občanství.....	41
8.2.4	Zákon na ochranu německé krve a cti.....	41
8.3	Výnos o boji proti zločinu.....	42
8.4	Boj proti Cikánské pohromě.....	43
8.5	Himmlerův výnos.....	44
IX.	Vyrovnání.....	46
X.	Luník IX.....	48
10.1	Historie Luníku IX.....	48
10.2	Názor majoritní společnosti na Luník IX.....	49
10.3	Mašlíčkov.....	50
10.4	Současná situace a svítání na lepší časy.....	50
	Závěr.....	53
	Zdroje.....	56
	Abstrakt.....	62
	Abstract.....	64

Úvod

Období druhé světové války pro mě bylo vždy velice zajímavé. S tím, že v minulosti se moje oblast zájmu soustředila zejména na židovský holocaust, který je samozřejmě po právu velice známý a podrobně studovaný po celém civilizovaném světě dodnes. Zatímco o romském holocaustu jsem toho opravdu mnoho nevěděl. Důvodem mé neznalosti bylo možná to, že jeho reprezentace v odborné literatuře a v médiích je o poznání menší a ve výsledku není povědomí laické veřejnosti o něm tak velké. Když se mi tedy naskytla šance se o daném tématu dozvědět více prostřednictvím psaní diplomové práce, dlouho jsem neváhal.

Židé byli samozřejmě v očích nacistického Německa nepřítel číslo jedna, ale osud Romů byl neméně krutý a smutný. Cílem této práce je podívat se na romský holocaust prizmatem základních lidských práv a svobod, zejména rovnosti před zákonem a práv menšin.

Základní lidská práva a svobody vznikají nezávisle na státu, tedy bez jeho přičinění. Ten je má za úkol pouze garantovat a chránit. Každá lidská bytost má tato práva od počátku své existence až do jejího konce. Vyvěrají tedy ze samotné podstaty lidství a umožňují důstojné fungování lidí ve společnosti. Základní lidská práva a svobody plní čtyři hlavní funkce. Slouží k ochraně jednotlivce před státní mocí, kterou omezují. Zajišťují jednotlivcům příležitost ovlivnit fungování státu a správu veřejných záležitostí. Dále vytvářejí ochrannou síť, která chrání jednotlivce před nepříznivými sociálními situacemi a vyrovnávají rozdíly v jejich materiálním zajištění. Poslední jejich funkcí je poté vytvoření záruk jejich uplatnitelnosti před státem samotným.

Základní lidská práva se také dají dělit podle generací. První generací jsou práva individuální nebo občanská, vznikající v průběhu 17. až 19. století. Patří mezi ně právo na život, zákaz mučení a nucených prací, vlastnické právo a svoboda pohybu a pobytu. Druhou generací jsou práva politická, vznikající od 19. století, mezi něž se řadí volební právo, petiční právo, právo shromažďovací a spolčovací, svoboda projevu a právo na informace. Třetí generaci představují práva sociální, hospodářská a kulturní, projevující se až od 20. do 30. let 20. století, a zejména po druhé světové válce. Patří mezi ně např. právo na práci, právo na stávkou a spravedlivou odměnu za práci. Čtvrtou generací jsou práva ekologická, vznikající od 70. let 20. století. Menšinová práva se potom v právních rádech začala objevovat od konce 18. století. Mezi prvními státy, jež uzákonily práva menšin, byly Spojené státy americké (v roce 1776), Francie (v roce 1789), Maďarsko (v roce 1849) a Rakousko (v roce 1867). Svůj největší rozkvět menšinová práva zaznamenala ale až po první světové válce.

Základní lidská práva jsou nezadatelná, tedy vznikají nezávisle na státní moci a jsou inherentní lidským bytostem. Jsou nezcizitelná, tedy člověk je nemůže žádným způsobem zcizit. Jsou nepromlčitelná, tedy plynutím času nezanikají, a nezrušitelná, tedy stát je nemůže žádným způsobem zrušit. Jsou ale omezená, ať už v zájmu ochrany jiných základních lidských práv, anebo například v zájmu veřejného pořádku a zdraví. V kontextu mé práce jsou významné hlavně jejich nezrušitelnost a omezenost. V období židovského, ale i romského holocaustu docházelo k soustavnému porušování základních lidských práv těchto skupin obyvatel. Romové a Židé nepřišli zčistajasna o všechna práva, místo toho probíhalo postupné odebrání a omezování těchto práv, což bylo ve výsledku mnohem horší. Oběti holocaustu totiž nemohly tušit, do jakých hrůzných důsledků toto omezování povede, a proto nekladly takový odpor, jaký by bývaly kladly, kdyby to věděly. Jedním z mých cílů je tedy analyzovat konkrétní právní předpisy vydané Německou říší i protektorátem Čechy a Morava a zaměřit se na toto postupné omezování základních lidských práv. Jistý prostor bych chtěl také věnovat charakterizaci Romů a jejich historii, jakož i vývoji jejich perzekuce napříč historií, jejichž znalost je podle mého názoru nezbytná k pochopení romského holocaustu, jakož i k pochopení postavení a náтуры současných příslušníků této menšiny.

Dále bych se chtěl zabývat termínem *genocida*. V tom, co přesně genocidou je, anebo není, se mnoho autorů neshodne. Právo ho definuje v Úmluvě o zabránění a trestání genocidia jako kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou. Jedná se o činy usmrcení příslušníků takové skupiny, způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny, úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení; opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí, násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné. Genocida Romů a Židů je bezesporu nejznámější všeobecně uznávanou genocidou, přesto se nejedná o genocidu jedinou. Zmínit lze například genocidu Arménů, která spočívala v zavraždění přibližně 1,5 milionu Arménů Osmanskou říší (dnešním Tureckem) mezi lety 1915–1918, nebo také Rwandskou genocidu, jež proběhla v roce 1994. Zahynulo v ní odhadem až jeden milion Tutsiů a politicky umírněných Hutuů rukou Hutuů. Genocida je konečný a ultimátní důsledek postupného pošlapávání a porušování základních lidských práv skupiny osob. Představuje jakýsi nejčernější scénář a odstrašující příklad, kam až může zprvu nenápadné porušování lidských práv zajít.

I. Představení Romů

1.1 Původ Romů a migrace do Evropy

Romové začínali migrovat ze své pravlasti ve střední Indii už ve 3. století našeho letopočtu. Tato migrace probíhala v několika vlnách a trvala několik století.¹ Hlavní vlna Romů doputovala do Evropy přes dnešní Turecko v 10. století. Méně početný proud dorazil ještě asi o sto let dříve přes severní Afriku na Pyrenejský poloostrov.² Příchozí Romové se od domorodého evropského obyvatelstva velmi lišili. Tělesně se Romové odlišovali tmavší barvou pleti, vlasů a očí. Ještě větší odlišnosti potom byly v jejich způsobu života a sociální hierarchii, jež vycházely z hinduistického kastovního systému.³

Ve starověké Indii existovalo rozdělení společnosti do čtyř varn (stavů). Brahmani zastávali funkce kněží a náboženských učitelů, kšatriové se specializovali jako válečníci, vaišjové se věnovali zemědělství, pastevectví, obchodu a řemeslům. Čtvrtou varnou byli šúdrové, kteří byli služebníky ostatních varn. Pátou varnu představovali páriové, známí také jako nedotknutelní. Své jméno získali proto, že měli zakázáno se fyzicky dotýkat ostatních varn. Patřili sem např. zametači, prači prádla, ale i muzikanti, tanečníci a kočovní kováři. Později se varny začaly dělit na džátí (kasty), jež se skládaly z kmenů a rodů. Kasty byly neprostopupné a odlišovaly se od sebe způsobem obživy či povoláním svých členů, jež se dědily z generace na generaci.⁴

Do Evropy Romové začali výrazněji pronikat na začátku 15. století, což byla politicky velmi nestabilní doba s řadou převratů, jež donutily velkou část místního obyvatelstva cestovat za vidinou práce a obživy. Tím vznikly další skupiny nomádů, jež byly často za Romy považovány a zaměňovány, přestože s nimi neměly z hlediska původu, jazyka nebo vzhledu nic společného. Mezi tyto neromské nomádské skupiny patří např. Jenišové ze Švýcarska, Francie, Rakouska a Německa nebo irští kočovníci (tzv. Tinkers).⁵

¹ MANUŠ, Erika. Dostupné z: *Jdeme dlouhou cestou: Odkud jsme? Kdo jsme? Kam jdeme?* Praha: Arbor vitae, 1998, s. 15. ISBN 80-901964-5-4.

² ŘÍČAN, Pavel. Dostupné z: *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. 1. Praha: Portál, 1998, s. 13. ISBN 80-901964-5-4.

³ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740–1945)*. Brno: Matice moravská, 2005, s. 19. ISBN 80-86488-20-9.

⁴ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti. I., Romové v českých zemích včera a dnes*. Brno: Masarykova univerzita, 1991, s. 9. ISBN 80-210-0326-X.

⁵ TCHERENKKOV, Lev a LAEDERICH, Stéphane. Dostupné z: *The Rroma: otherwise known as Gypsies, Gitanos, Gýftoi, Tsiganes, Tigani, Çingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Vol. 1., History, language, and groups*. Basel: Schwabe, c2004, s. 4. ISBN 3-7965-2090-1.

Proč Romové opustili svou vlast, nevíme jistě. Někteří badatelé se domnívají, že Romové se nejprve zformovali jako vojenský kolektiv, který se postavil islámským invazím do Indie.⁶ Jiní si myslí, že Romové migrovali z důvodu nedostatku obživy.⁷ Podle jiných názorů se Romové nacházeli v Indii v postavení tzv. nedotknutelných, kdy se nacházeli mimo kastovní uspořádání, což mohlo být důvodem jejich migrace.⁸

Indický původ Romů byl poprvé objeven až v roce 1763 maďarským studentem teologie Štěpánem Vályiem.⁹ Ten na tento objev přišel při svém ročním studiu teologie na univerzitě v Leidenu. Seznámil se tam se třemi studenty pocházejícími z Indie a povšiml si, že jazyk, kterým spolu rozmlouvají, se nápadně podobá romštině. Rozhodl se tedy sestavit slovník obsahující přes 1 000 slov, který po návratu ze studií porovnal s romštinou, kterou mluvili Romové v jeho rodné vesnici. Ti slovům rozuměli, čímž se prokázal jejich indický původ.¹⁰

Dalším badatelem zabývajícím se původem Romů byl německý profesor filozofie Heinrich Moritz Gottlieb Grellmann, který podobně jako Vályi přišel na spojení Romů s Indií pomocí lingvistické analýzy romštiny, tentokrát ale se sanskrtem.¹¹ Jeho dílo „Die Zigeuner“ z roku 1883 obsahovalo patnáctistránkový slovník, který srovnával romská slova s jejich sanskrtskými protějšky, a Grellmann zjistil, že slova vykazují podobnost přibližně jedna ku třem.¹² Zajímavé je, že Grellmann se s Romy nikdy osobně nesetkal. Všechny své poznatky zakládal na analýze literárních textů namísto např. rozhovorů nebo pozorování Romů, což může být důvodem některých jeho povrchních a fakticky špatných výroků na adresu Romů. Například zastával názor, že Romové mají tmavou pleť proto, že se dostatečně nemyjí a jsou zamazáni špínou a kouřem. Přesto svým dílem Grellmann položil základy vědního oboru romistiky.¹³

⁶ ON ROMANI ORIGINS AND IDENTITY. HANCOCK, Ian. *The Romani Archives and Documentation Center* [online]. The Romani Archives and Documentation Center [cit. 2023-10-31]. Dostupné z: https://radoc.net/radoc.php?doc=art_b_history_origins&lang=en&articles=true.

⁷ ŘÍČAN, Pavel. Dostupné z: *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. 1. Praha: Portál, 1998, s. 13. ISBN 80-901964-5-4.

⁸ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Romové v České republice včera a dnes*. 2. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s. 11. ISBN 80-7067-310-9.

⁹ BARTOLOMĚJ, Daniel. Dostupné z: *Dějiny Romů: vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v českých zemích*. 1. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1994, s. 17. ISBN 80-7067-395-8.

¹⁰ FONSECA, Isabel. Dostupné z: *Bury mestanding: the Gypsies and their journey* [online]. 1. New York: a division of Random House, 1996, s. 86 [cit. 2023-11-01]. ISBN 0-679-73743-X. Dostupné z: <https://archive.org/details/burymestandinggy00fonse/page/n7/mode/2up>.

¹¹ BARTOLOMĚJ, Daniel. Dostupné z: *Dějiny Romů: vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v českých zemích*. 1. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1994, s. 18. ISBN 80-7067-395-8.

¹² FONSECA, Isabel. Dostupné z: *Bury mestanding: the Gypsies and their journey* [online]. 1. New York: a division of Random House, 1996, s. 87-88 [cit. 2023-11-01]. ISBN 0-679-73743-X. Dostupné z: <https://archive.org/details/burymestandinggy00fonse/page/n7/mode/2up>.

¹³ BARTOLOMĚJ, Daniel. Dostupné z: *Dějiny Romů: vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v českých zemích*. 1. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1994, s. 18. ISBN 80-7067-395-8.

1.2 Označení Romů

Romové jsou od středověku v Anglii nazýváni „Gypsy“, ve Francii „Gitan“. Toto označení vzniklo proto, že Romové o sobě prohlašovali, že pocházejí z Egypta.¹⁴ Ve Francii Romy jednu chvíli nazývali Bohémians, jelikož měli za to, že Romové jsou příchozí z Čech. Toto označení nabylo ve Francii velké popularity mezi umělci, kteří tak začali sama sebe nazývat, aby tak vyjádřili svou tužbu po svobodném životě. Slovo *Rom* poté pochází přímo z romštiny a znamená *muž*.¹⁵ Někteří zastávají názor, že Rom je odvozen od indického božstva Rámy, většina badatelů si ale myslí, že původ slova *Rom* je třeba hledat ve slově *Dom*, označujícím skupinu domorodých obyvatel Indie – Domy. Romové v Arménii se potom nazývají Lomové.¹⁶ Výraz Rom je takzvané endoetnonymum, tedy označení, kterým daná skupina označuje sama sebe. Pojmenování „Cikán“ se uchytilo v mnoha jazycích. V maďarštině se pro Romy používá pojmenování „Czigány“, ve španělštině „Gitanos“, ve francouzštině „Tsigane“, v rumunštině „Tsigan“ a v němčině „Zigeuner“.¹⁷ Původ tohoto jména musíme hledat v souvislosti s řeckým označením pro heretickou sektu „Atsingani“. Jedna teorie říká, že k přenosu jména na Romy došlo proto, že obě skupiny se živily věštěním budoucnosti. Další teorie praví, že jméno „Atsingani“ se vztahovalo na všechny nově příchozí cizince, kteří vyznávali odlišné náboženství, a až později se zúžilo pouze na Romy. Možné také je, že původ slova *Cikáni* nemá s „Atsingani“ vůbec co dělat a asociace obou skupin v byzantských spisech je dílem pochybení a neznalosti tehdejších učenců.¹⁸ Řecké slovo „Athingani“ znamená „lidé, kteří nechtějí, aby se jich ostatní dotýkali, nebo také nedotknutelní“.¹⁹

¹⁴ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 9. ISBN 80-244-0048-0.

¹⁵ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Romové v České republice včera a dnes*. 2. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s. 11–12. ISBN 80-7067-310-9.

¹⁶ TCHERENKKOV, Lev a LAEDERICH, Stéphane. Dostupné z: *The Rroma: otherwise known as Gypsies, Gitanos, Gýftoi, Tsiganes, Tigani, Çingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Vol. 1., History, language, and groups*. Basel: Schwabe, c2004, s. 13. ISBN 3-7965-2090-1.

¹⁷ MIKLUŠÁKOVÁ, Marta. Stručné dějiny Romů v Čechách a na Moravě. Dostupné z: FRASER, Angus. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 314. ISBN 80-7106-212-X.

¹⁸ Paul WEXLER a Julia HORVATH. Dostupné z: *Relexification in Creole and non-Creole languages: with special attention to Haitian Creole, modern Hebrew, Romani, and Rumanian* [online]. 1. Wiesbaden: Harrassowitz, 1997, s. 123 [cit. 2023-11-01]. ISBN 3-447-03954-X. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=XHd2ACl714UC&q=Athinganoi&pg=PA126&redir_esc=y#v=snippet&q=Athinganoi&f=false.

¹⁹ From India to Europe. *Council of Europe* [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/from-india-to-europe-factsheets-on-romani-history/16808b18ed>.

1.3 Zaměstnání Romů v historii

Romové se předpovídáním budoucnosti zabývali spíše okrajově.²⁰ Místo toho provozovali velké množství činností, jako jsou např. kovářství, zbrojířství, kovotepectví a kotlářství. Byli zdatní ve výrobě zvonů, nožů i šperků. Romové byli také velmi šikovní v práci se dřevem. Vyráběli loutky, dřevěné nádoby, kartáče a strunné hudební nástroje²¹, což se nelíbilo cechům, které proti nim začaly ostře vystupovat a velmi je omezovat ve vykonávání těchto povolání. Následkem toho bylo, že si někteří Romové byli nuceni na živobytí vydělávat žebráním, podvody a krádežemi.²² Jedno z mála pozitivních klišé, která se ve společnosti pojí s Romy, je bezesporu jejich hudební talent. Romové často hrávali na dvorech evropské šlechty a později i v divadlech.²³ V dopise z roku 1543 ze dvora sedmihradské královny Isabelly Jagellonské, choti krále Jana Zápolského, jsou „egyptští muzikanti“ velmi vychvalováni, a autor je dokonce nazývá „potomky faraonů“. Někteří Romové ve střední Evropě dokonce vyráběli děla a mušketové koule. Další sloužili v maďarské armádě nebo pracovali jako poslové, holiči či kati.²⁴

1.4 Vztah Romů a Židů

Jak Židé, tak Romové byli po většinu své existence démonizováni a čelili perzekuci ze strany většinové křesťanské společnosti. Křesťané nově příchozím cizincům nevěřili a vymýšleli si o nich nejrůznější pověry. Zatímco Židé byli obviňováni z vraždy Ježíše Krista, Romové měli vykovat hřebíky, kterými byl Kristus ukřižován. Židé byli obviňováni z pití krve křesťanských novorozenců, zatímco Romové je měli krást a poté pojídat. Obě skupiny musely čelit vysokým daním, oběma skupinám byla zakázána řemesla a často se směly usazovat pouze na okraji měst, kde spolu často přicházely do kontaktu. To vedlo ke vzájemnému kulturnímu obohacování, kdy např. romští muzikanti hrávali na židovských svatbách a hudebníci obou skupin se vzájemně inspirovali a ovlivňovali.²⁵

²⁰ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 9. ISBN 80-244-0048-0.

²¹ HORVÁTHOVÁ, Jana. Romové a výtvarné umění. Dostupné z: KALEJA, Martin a KNEJP. *Mluvme o Romech = Aven vakeras pal o Roma*. 1. Ostrava: Universitas Ostraviensis, 2009, s. 61. ISBN 978-80-7368-708-3.

²² KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 11. ISBN 80-244-0048-0.

²³ TCHERENKKOV, Lev a Stéphane LAEDERICH. Dostupné z: *The Rroma: otherwise known as Gypsies, Gitanos, Gýftoi, Tsiganes, Tigani, Çingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Vol. 2., Traditions and texts*. Basel: Schwabe, 2004, s. 541–543. ISBN 3-7965-2090-1.

²⁴ Central Europe. *Council of Europe* [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/central-europe-factsheets-on-romani-history/16808b19c7>.

²⁵ SONNEMAN, Toby. Dostupné z: *Shared sorrows: a gypsy family remembers the Holocaust*. Hatfield, Hertfordshire: University of Hertfordshire Press, 2002, s. 31–33. ISBN 1-902806-10-7.

II. Vybrané případy perzekuce Romů v historii

2.1 Nucená asimilace Romů za Marie Terezie a Josefa II.

Po usednutí Marie Terezie na trůn v roce 1740 nastává postupná změna v názorech na možné řešení romské otázky.²⁶ Císařovna ustoupila z politiky úplné represe ve prospěch pokusů o asimilaci Romů.²⁷ Její předchůdci se snažili o fyzickou likvidaci Romů. Jako příklad uvedme dekret vydaný císařem Leopoldem I. z 11. července 1697, který označil všechny Romy za psance (vogelfrei) a obsahoval ustanovení, jež dávalo komukoliv právo Romy při pronásledování usmrtit.²⁸ Dále zaváděl tresty za zadržení Romů, jež se lišily dle pohlaví a věku. Muži měli být bez milosti oběšeni. Ženám a dětem mělo být uříznuto ucho a poté měly být vykážány. Podobný předpis byl pak vydán v roce 1710, ten zaváděl vztyčování výstražných protiromských cedulí a zakazoval šlechticům i jejich úředníkům poskytovat hmotnou pomoc Romům.²⁹

Je třeba podotknout, že tato změna v přístupu k Romům, která se mimo jiné projevila vydáváním množství právních předpisů, zcela jistě nevycházela z lásky k Romům nebo z nějakých humanitních ideálů. Hlavním důvodem těchto změn byla potřeba pracovních sil v zemědělství a manufakturách. Panovnice nejprve pokračovala v represivních opatřeních vůči Romům po vzoru svých předchůdců. Reskript ze dne 25. září 1744 nařizoval Romy na Moravě netrpět³⁰ a císařský dekret ze dne 17. listopadu 1749 stanovil, že Romové měli být po prvním dopadení v zemi vykážani, při druhém dopadení následoval přísnější trest, kdy byli vymrskáni a poté je kat označil znamením R, které jim vyryl na záda. Následovalo podepsání reverzu a opětovné vykážaní. Třetí dopadení znamenalo trest smrti v podobě oběšení u mužů a silných chlapců a setnutí mečem u žen. Na Moravě byl dekret prováděn v praxi přísněji v tom, že Romové byli před svým vyhoštěním zpráskáni na pranýři.³¹

Pokusy o asimilaci Romů probíhaly výhradně v Uhrách a Sedmihradsku.³² V roce 1758 byl vydán první dekret, který všem Cikánům stanovoval povinnost usadit se, odvádět daně a poskytovat

²⁶ BARTOLOMĚJ, Daniel. Dostupné z: *Dějiny Romů: vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v českých zemích*. 1. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1994, s. 94. ISBN 80-7067-395-8.

²⁷ MIKLUŠÁKOVÁ, Marta. *Stručné dějiny Romů v Čechách a na Moravě*. Dostupné z: FRASER, Angus. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 270. ISBN 80-7106-212-X.

²⁸ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997, s. 15. ISBN 80-7067-769-4.

²⁹ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997, s. 18. ISBN 80-7067-769-4.

³⁰ BARTOLOMĚJ, Daniel. Dostupné z: *Dějiny Romů: vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v českých zemích*. 1. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1994, s. 94. ISBN 80-7067-395-8.

³¹ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997, s. 26. ISBN 80-7067-769-4.

³² NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Romové v České republice včera a dnes*. 2. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s. 21. ISBN 80-7067-310-9.

služby majiteli panství. Dále zakazoval Cikánům vlastnit koně a vozy a k opuštění vesnice bylo třeba zvláštní povolení. Druhým dekretem z roku 1761 bylo zakázáno používat označení „Cikán“. To mělo být nahrazeno označením „Novomad'ar“ nebo „Novousedlík“. Chlapci starší 16 let měli být povoláni k vojenské službě a mladší děti mezi 12–16 lety se měly začít učit řemeslům. Tyto kroky však narazily na vlnu nesouhlasu z řad vojenských důstojníků, kteří Cikány v armádě jednoduše nechtěli. Na podobný vzdor a nelibost narazili Cikáni i u řemeslníků, již je nechtěli přijímat do učení. Třetí dekret z roku 1767 nařizoval sčítání Cikánů, které muselo být provedeno v každé vesnici. Vojvodové přišli o pravomoc spravovat záležitosti jim poddaným Cikánům, čímž se na Cikány začaly vztahovat zásady běžného soudního řízení. Dále bylo Cikánům zakázáno oblékat si své tradiční šaty, mluvit romsky a vykonávat řemesla.³³ Děti, jejichž rodiče nebyli sezdáni, měly být poslány na převýchovu do neromských rodin, kde měla být zaručena jejich náležitá výchova. Mužům bylo dovoleno vstupovat do manželství jen za podmínky, že pracovali u šlechtice, měšťana nebo rolníka. Od vydání čtvrtého dekretu v roce 1773 směli do manželství vstupovat jen ti Romové, kteří byli schopni uživit svou budoucí rodinu.³⁴

Syn Marie Terezie, Josef II., navázal na asimilační politiku své matky. Vyhláškami z roku 1783 potvrdil výnosy své matky, a přišel i s vlastními zákazy a příkazy. Zakázal Cikánům kočovat, změnit si jméno, provozovat kovářství anebo žebrot.³⁵ Dále přikázal, že romské slumy na okrajích měst mají být zbourány a namísto nich mají být postaveny domy nové. Toto veskrze pozitivní opatření bylo ale provázeno přísnými restrikcemi. Romští muži a romské ženy měli v těchto nově vzniklých obydlích žít odděleně a měli být pod přísnou kontrolou místního starosty, bez jehož svolení nemohli ani opustit vesnici.³⁶ Další restrikce a nařízení směřovaly k převýchově Romů na řádné křesťany. Romové měli sebe a své děti vzdělávat ve víře. Nesměli ukazovat nahotu svých dětí, ať už doma, či na veřejnosti. Museli chodit do kostela, zejména v neděli a o církevních svátcích. Jiné se týkaly pokračování ve snaze o asimilaci a zároveň izolaci Romů od ostatních obyvatel. Romové se nesměli příliš odlišovat od svých sousedů z hlediska jídla, jazyka ani

³³ Dostupné z: FRASER, Angus a Marta MIKLUŠÁKOVÁ. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 132–134. ISBN 80-7106-212-X.

³⁴ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997, s. 31. ISBN 80-7067-769-4.

³⁵ Dostupné z: FRASER, Angus a Marta MIKLUŠÁKOVÁ. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 134. ISBN 80-7106-212-X.

³⁶ CROWE, David. Dostupné z: *A history of the gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York: St. Martin's Press, c1994, s. 39. ISBN 0-312-08691-1.

oblečení. Museli odevzdat kabáty, které by mohly sloužit ke schovávání kradeného zboží. Pokračoval jejich zákaz vlastnit koně a obchodovat na trzích.³⁷

Navzdory této asimilační politice drsné protiromské postoje a předsudky Maďarů vůči Cikánům ze společnosti nevymizely. Cikánům byla dokonce připisována obvinění z vampyristu a kanibalismu.³⁸ V roce 1782 se v Maďarsku odehrál proces, kde bylo téměř dvě stě Cikánů zatčeno a obviněno z kanibalismu. Doznání viny z nich bylo vynuceno pomocí mučení. Osmnáct žen bylo popraveno mečem, patnáct mužů oběšeno na šibenici, šest mužů bylo lámáno v kole a dva rozčtvrceni. Popravě zbylých 150 Cikánů bylo naštěstí zabráněno. Císař Josef II. nechal vyslat komisi, která měla za úkol případ prošetřit. Bylo zjištěno, že přiznání byla nepravdivá, a že údajné oběti kanibalismu byly naživu.³⁹ Cikáni si nálepku kanibalů nesli až do roku 1929, kdy byla skupina romských zlodějů obviněna z pojídání svých obětí, což vyvolalo velký zájem v tehdejších médiích. Obvinění byla ale nakonec také stažena.⁴⁰

Tato snaha o asimilaci Romů byla úspěšná jen do určité míry a na určitém území. Nejlépe se podařilo asimilovat Romy v dnešním Burgenlandsku, kde se Romové usadili a sídlí tam dodnes. Tamější Romové se nevraceli ke svým původním rodinám, ale místo toho zůstali na farmách svých adoptivních rodičů, naučili se řemeslo a později se přizpůsobili do neromské rodiny. V ostatních částech monarchie ale situace nebyla z pohledu státu zdaleka tak ideální. Romové často tyto asimilační předpisy ignorovali a monarchie jednoduše neměla dostatek lidských ani materiálních zdrojů k jejich vynucení. Romové tedy kočovali nadále.⁴¹

2.2 Velký proticikánský záťah

První protiromský právní předpis vyšel ve Španělsku v roce 1499, kdy katoličtí monarchové vydali první Pragmatickou sankci, která nařizovala Romům se usadit, a to pod hrozbou vyhoštění z království. Romové museli do 60 dnů přijmout řemeslo, anebo se usadit na panských pozemcích. Pokud by to neudělali a byli by chyceni, dostali by 100 ran bičem a byli by vyhnáni. Při druhém zajetí by jim bylo naříznuto ucho jako důkaz, že byli zajati, následně by je čekalo uvěznění na 60

³⁷ TCHERENKOV, Lev a LAEDERICH, Stéphane. Dostupné z: *The Roma: otherwise known as Gypsies, Gitanos, Gýftoi, Tsiganes, Tigani, Çingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Vol. 1., History, language, and groups*. Basel: Schwabe, c2004, s. 138–139. ISBN 3-7965-2090-1.

³⁸ Dostupné z: HANCOCK, Ian, Karolína RYVOLOVÁ a Helena SADÍLKOVÁ. *Země utrpení: dějiny otroctví a pronásledování Romů*. 1. Praha: Signeta, 2001, s. 67. ISBN 80-902608-3-7.

³⁹ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 13. ISBN 80-244-0048-0.

⁴⁰ FONSECA, Isabel. Dostupné z: *Bury mestanding: the Gypsies and their journey* [online]. 1. New York: a division of Random House, 1996, s. 88 [cit. 2023-11-01]. ISBN 0-679-73743-X. Dostupné z: <https://archive.org/details/burymestandingy00fonse/page/n7/mode/2up>.

⁴¹ Austro-Hungarian Empire. *Council of Europe* [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/austro-hungarian-empire-factsheets-on-romani-history/16808b19ed>.

dnů a poté by byli opět vyhnáni. Při třetím a posledním zajetí by se Romové stali otroky těch, kdo je zajali. Tento první protiromský právní předpis následovalo více než 250 předpisů, které společně položily právní a sociální základ diskriminace Romů ve Španělsku a připravily půdu pro Velký proticikánský zátah.⁴²

Poslední španělský panovník z rodu Habsburků vydal v roce 1695 dekret, který nařizoval cenzus všech španělských Cikánů společně se soupisem zbraní a zvířat, které vlastnili, jakož i povolání, která vykonávali. Dále zakázal Cikánům vlastnit koně a zbraně, navštěvovat trhy a k cestování potřebovali zvláštní písemné povolení. Také jim bylo zakázáno bydlet ve městech, která měla méně než 200 obyvatel.⁴³

Zákon z roku 1717, vydaný prvním bourbonským panovníkem ve Španělsku Filipem V., přikazoval Romům se usadit v jednom ze 41 měst. Tato města byla speciálně vybrána, protože se jednalo o větší centra s rozvinutou infrastrukturou, která disponovala dostatečnými zdroji pro kontrolu romské populace.⁴⁴

Nápad, jak jednou provždy vyřešit problém se španělskými Cikány, se zrodil v hlavě Gaspara Vazquéze Taborady, biskupa ovietského a guvernéra kastilské rady. Jeho plán spočíval v tom, že všichni španělští Cikáni měli být během jednoho nočního zátahu zbaveni svobody a posláni na nucené práce. Veškerý jejich majetek měl být monarchií zkonfiskován a následně prodán.⁴⁵

Podle návrhu již zmiňovaného Gaspara Vazquéze Taborady španělskému králi Ferdinandovi VI. ze dne 5. června měli být Cikáni⁴⁶ rozděleni do několika skupin na základě věku a pohlaví. Ženy měly být poslány do vězení, továren a manufaktur. Chlapci do dvanácti let měli zůstat se ženami, zatímco chlapci mezi dvanáctým až patnáctým rokem měli být přiděleni do týchž továren jako ženy, anebo přiřazeni k námořnictvu. Muži a chlapci starší patnácti let měli být odvezeni do vězeňských loděnic v Africe. Zatímco muži starší padesáti let měli být posláni vykonávat lehčí

⁴² GONZALEZ, Nicolas Jimenez. Dostupné z: *Re-thinking Roma Resistance throughout History: Recounting Stories of Strength and Bravery* [online]. 1. Budapest: European Roma Institute for Arts and Culture, 2020, s. 222 [cit. 2023-11-05]. ISBN 978-3-9822573-0-3. Dostupné z: <https://eriac.org/wp-content/uploads/2021/12/Jimenez-2020-Forms-of-resistance-during-the-Great-Round-up-Spain-1749-1763.pdf>.

⁴³ Dostupné z: FRASER, Angus a Marta MIKLUŠÁKOVÁ. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 138. ISBN 80-7106-212-X.

⁴⁴ GONZALEZ, Nicolas Jimenez. Dostupné z: *Re-thinking Roma Resistance throughout History: Recounting Stories of Strength and Bravery* [online]. 1. Budapest: European Roma Institute for Arts and Culture, 2020, s. 224 [cit. 2023-11-05]. ISBN 978-3-9822573-0-3. Dostupné z: <https://eriac.org/wp-content/uploads/2021/12/Jimenez-2020-Forms-of-resistance-during-the-Great-Round-up-Spain-1749-1763.pdf>.

⁴⁵ Dostupné z: FRASER, Angus a Marta MIKLUŠÁKOVÁ. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 138–139. ISBN 80-7106-212-X.

⁴⁶ Dostupné z: ALFARO, Antonio Gómez a Terence W. ROBERTS. *The great Gypsy round-up: Spain: the general imprisonment of Gypsies in 1749*. 1. Madrid: Gypsy Research Centre, 1993, s. 11. ISBN 84-87347-12-6.

práce do velkých měst, kde měli být přísně hlídáni. Když se tito muži stali práce neschopnými nebo nevyléčitelně nemocnými, byli posláni do nemocnic či blázců, kde se jim mělo dostat „křesťanské smrti“.⁴⁷

Velký proticikánský zátah proběhl na konci července 1749. Podle kvalifikovaných odhadů bylo uvězněno mezi 9 000–12 000 Cikány.⁴⁸ Zátah probíhal v různých místech různým způsobem. V Seville královské vojsko za pomoci lokální policie jednoduše vtrhlo do cikánských domů a pozatýkalo všechny přítomné. Cikáni byli tímto postupem naprosto překvapeni a neschopni jakéhokoliv odporu. Zatímco například v Orihuele zátah proběhl bez jakéhokoliv násilí, Cikáni byli jednoduše vyzváni k tomu, aby se shromáždili v městské radnici za účelem každoročního cenzu, kde byli následně pozatýkáni. Je třeba podotknout, že tito Cikáni neměli jakýkoliv důvod nevěřit autoritám a očekávat jakoukoliv zradu.⁴⁹

Dne 7. září 1749 byla na příkaz markýze z Ensenady zřízena komise, která se měla zabývat důležitými problémy týkajícími se Romů zatčených při zátahu o tři měsíce dříve. Markýz společně s komisí došli k závěru, že zatčení všech španělských Cikánů bez výjimky nebylo šťastné rozhodnutí, a vydal proto pokyny, které připouštěly existenci „dobrých Cikánů“, kteří nikdy neměli být do zátahu zahrnuti. Tyto předpisy rozdělily Cikány na dvě skupiny: na „dobré“ Cikány, kteří byli církevně sezdáni a měli dokumenty, které potvrzovaly, že nejsou Cikáni, anebo že žijí spořádaným životem v souladu s právními předpisy, a na „špatné“ Cikány, kteří byli vinni a měli zůstat uvězněni podle původního plánu.⁵⁰ To vedlo k tomu, že 28. září byla propuštěna většina uvězněných Cikánů, ale více než 2 000 lidí zůstalo uvězněno až do roku 1763⁵¹, kdy Karel III. rozhodl, že všichni Cikáni uvězněni v roce 1749 mají být propuštěni na svobodu.⁵²

Velký proticikánský zátah musíme z dnešního pohledu považovat za pokus o genocidu romského etnika ve Španělsku, přestože v té době slovo *genocida* ještě neexistovalo. Tehdejší oficiální dokumenty používaly termín „vyhlazení“. Cílem nebylo okamžité vyhlazení Romů, ale jejich

⁴⁷ Dostupné z: ALFARO, Antonio Gómez a Terence W. ROBERTS. *The great Gypsy round-up: Spain: the general imprisonment of Gypsies in 1749*. 1. Madrid: Gypsy Research Centre, 1993, s. 24. ISBN 84-87347-12-6.

⁴⁸ Dostupné z: FRASER, Angus a Marta MIKLUŠÁKOVÁ. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 139. ISBN 80-7106-212-X.

⁴⁹ Dostupné z: ALFARO, Antonio Gómez a Terence W. ROBERTS. *The great Gypsy round-up: Spain: the general imprisonment of Gypsies in 1749*. 1. Madrid: Gypsy Research Centre, 1993, s. 37–38. ISBN 84-87347-12-6.

⁵⁰ Tamtéž, s. 73–77.

⁵¹ GONZALEZ, Nicolas Jimenez. Dostupné z: *Re-thinking Roma Resistance throughout History: Recounting Stories of Strength and Bravery* [online]. 1. Budapest: European Roma Institute for Arts and Culture, 2020, s. 226 [cit. 2023-11-05]. ISBN 978-3-9822573-0-3. Dostupné z: <https://eriac.org/wp-content/uploads/2021/12/Jimenez-2020-Forms-of-resistance-during-the-Great-Round-up-Spain-1749-1763.pdf>.

⁵² Dostupné z: FRASER, Angus a Marta MIKLUŠÁKOVÁ. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 140. ISBN 80-7106-212-X.

uvězněním a separací mužů od žen mělo být zabráněno početí další generace Romů. V důsledku této události zapomněli španělští Romové mluvit romsky a nemluví takto dodnes.⁵³

⁵³ GONZALEZ, Nicolas Jimenez. Dostupné z: *Re-thinking Roma Resistance throughout History: Recounting Stories of Strength and Bravery* [online]. 1. Budapest: European Roma Institute for Arts and Culture, 2020, s. 226 a 227 [cit. 2023-11-05]. ISBN 978-3-9822573-0-3. Dostupné z: <https://eriac.org/wp-content/uploads/2021/12/Jimenez-2020-Forms-of-resistance-during-the-Great-Round-up-Spain-1749-1763.pdf>.

III. Zákon o potulných cikánech

3.1 Stav československých Romů po první světové válce

Romská populace zaznamenala nástupem první republiky značný rozpuk, a to zejména v oblasti Slovenska. Na okrajích měst i vesnic vznikaly romské osady a ty stávající se rychle rozrůstaly. Tehdejší hospodářská zaostalost Slovenska měla za následek to, že tamější Romové velmi strádali a jejich životní úroveň byla velmi nízká, čemuž nepomáhal ani negativní postoj většinové společnosti vůči Romům. Obživu si byli nuceni Romové zajišťovat příležitostnou prací, pychem, krádežemi a hádáním z karet.⁵⁴

3.2 Inspirace zákona

Zákon o potulných cikánech se nejvíce inspiroval francouzským předpisem o provozování kočovných živností a cestování kočovníků z roku 1912, a to konkrétně institutem antropometrických knížek sloužících k evidenci osob, které obsahovaly popis dané osoby, její fotku a otisky prstů. Zákon se dále inspiroval v zákoně o Romech, tulácích a povalečích z roku 1926, vydaném v Bavorsku, jenž byl velmi přísný a obsahoval řadu zákazů a omezení kočování, které se nejvíce promítly do úvodních ustanovení budoucího československého zákona. Domácí inspirací byl pak návrh zákona o omezení tuláctví a zahálčivého života, který byl připravován od roku 1921. Text návrhu tohoto zákona slova *Rom* nebo *Cikán* vůbec neobsahoval, ale důvodová zpráva zcela jasně uváděla Romy jako hlavní adresáty zákona.⁵⁵

3.3 Parlamentní debata

Návrh zákona vyvolal poměrně velkou debatu v parlamentu mezi tehdejšími politickými stranami. Hlavním podpůrcem přijetí návrhu zákona byla Agrární strana, která zároveň zastávala úlohu zpravodaje v Poslanecké sněmovně i Senátu. Zákon měl podle ní mimo jiné sloužit k výchově Romů k řádnému životu a práci. Podobnou rétoriku zvolili i zástupci svazu německých zemědělců a německá křesťansko-sociální strana. Za zmínku také stojí tvrdý návrh poslance lidovců, který navrhoval Romy označovat pomocí tetování.⁵⁶ Tehdejší opozice představovaná socialistickými stranami vyslovila proti návrhu zákona několik dílčích výhrad. Čeští i němečtí sociální demokraté spatřovali rozpor návrhu zákona s ústavou, jenž měl spočívat v jeho výjimečném charakteru. Přesto ale připouštěli, že vzrůstající kriminalita představuje bezpečnostní riziko a je třeba zostrt

⁵⁴ BARTOLOMĚJ, Daniel. Dostupné z: *Dějiny Romů: vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v českých zemích*. 1. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1994, s. 125. ISBN 80-7067-395-8.

⁵⁵ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Romové v České republice včera a dnes*. 2. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s. 30–31. ISBN 80-7067-310-9.

⁵⁶ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti. I., Romové v českých zemích včera a dnes*. Brno: Masarykova univerzita, 1991, s. 55. ISBN 80-210-0326-X.

bezpečnostní opatření. Zajímavé je pak silně negativní stanovisko představitelů komunistické strany, kteří v zákonu spatřovali policejní opatření buržoazie. Prohlašovali, že klíčem k vyřešení cikánské otázky a snížení zločinnosti je nástup komunismu. Je třeba podotknout, že ani komunistům se o pár desítek let později po převratu nepodařilo smysluplně vyřešit romskou otázku.⁵⁷

3.4 Ustanovení zákona

V § 1 se píše: „*Za potulné Cikány se pokládají Cikáni z místa na místo toulající a jiní tuláci práce se štítící, kteří žijí po cikánsku, a to v obojím případě i tehdy, mají-li po část roku, hlavně v zimě, stálé bydliště.*“⁵⁸

Problematicnost tohoto ustanovení spočívala v jeho neurčitosti a nejasnosti. Úplně v něm chyběla vymezení základních pojmů, jako *tulák* nebo *cikánský způsob života*. Jejich interpretace byla zcela přenechána praxi, což umožňovalo úřadům aplikovat zákon na usedlé Romy, kteří měli řádnou a poctivou práci.⁵⁹

Paragraf 2 odst. 1. odkazoval na vládní nařízení, která prováděla soupis Cikánů, a druhý odstavec stanovoval povinnost Cikánů přijít k soupisu a sdělovat při něm pravdivá osobní data a informace týkající se jich samotných, jakož i osob se kterými se potulují.⁶⁰

Od 1. června 1928 do 15. srpna 1929 probíhal v Československu cenzus potulných a kočovných Romů. Jeho provedení připadlo na politické úřady I. stolice a státně policejní úřady I. stolice, za asistence četnického sboru a obcí.⁶¹

Paragraf 3 zakládal pravomoc bezpečnostních orgánů a úřadů kdykoliv provádět u potulných Cikánů zjišťování totožnosti, které spočívalo ve zjišťování antropometrických, daktyloskopických i jiných, zejména zvláštních známek (jizev, vad, tetování apod.), a také pravomoc přikázat Cikánům, aby se po dobu, než bude jejich totožnost zjištěna, nejdéle však 14 dnů, nevzdalovali z určitého místa.

⁵⁷ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Romové v České republice včera a dnes*. 2. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s. 32. ISBN 80-7067-310-9.

⁵⁸ *117/1927 Sb. Zákon ze dne 14. července 1927 o potulných cikánech*. Online. Epravo.cz. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=4450&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>. [cit. 2023-12-25].

⁵⁹ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti. I., Romové v českých zemích včera a dnes*. Brno: Masarykova univerzita, 1991, s. 43. ISBN 80-210-0326-X.

⁶⁰ *117/1927 Sb. Zákon ze dne 14. července 1927 o potulných Cikánech*. Online. Epravo.cz. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=4450&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>. [cit. 2023-12-25].

⁶¹ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Romové v České republice včera a dnes*. 2. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s. 32. ISBN 80-7067-310-9.

Paragraf 4 zakládal institut Cikánské legitimace. Jednalo se o průkaz totožnosti, který obdržel každý potulný Cikán starší 14 let, v němž byly uvedeny jeho osobní data, popis osoby, jakož i otisky prstů. Dále se do průkazu zapisovala omezení, jež byla Cikánům uložena, byli-li dáni pod policejní dohled. Děti mladší 14 let byly zapisovány do průkazu svých rodičů.

V § 5 stálo, že Cikáni smějí kočovat v rodinách nebo s vozidly, jakož i se zvířaty určenými k tahu nebo nošení nákladů, jen pokud k tomu obdrží povolení (kočovnický list). V kočovnickém listě bylo udáno, pro které osoby platí, a dále kolik a jaká zvířata s sebou směli Cikáni vzít. List zněl na jméno hlavy rodiny. Dále bylo možné v zájmu veřejné bezpečnosti v kočovnickém listu předepsat Cikánům směr jízdy a druh cesty, mohlo být určeno území, v němž je dovoleno kočovat, nebo mohla být uložena i jiná omezení. Nebylo-li tomu tak, platilo, že kočovnický list platí pro území celého státu. Kočovnický list se vydával na jeden rok a na jeho vydání nebyl nárok, přičemž ho mohl politický úřad I. stolice kdykoliv změnit nebo odebrat. Kočovnický list musel být na požádání předložen bezpečnostnímu úřadu nebo orgánu k nahlédnutí.

Paragraf 6 zakazoval potulným Cikánům držení zbraní, střeliva a výbušných látek.

Paragraf 7 zakazoval potulným Cikánům kočovat a tábořit v tlupách přesahujících rámeček rodiny.

Paragraf 8 udával, že potulní Cikáni smějí tábořit v rodinách nebo i jednotlivě přenocovat jen na místech a po dobu, jež jim do odvolání určí obecní starosta, a lze udělit výjimku z § 7, aby po dobu nezbytné potřeby smělo tábořit více rodin na jednom místě.

Paragraf 9 zakazoval pobyt v Československé republice cizozemským potulným Cikánům, kteří se neprokážou zvláštním povolením od Ministerstva vnitra.

Paragraf 10 opravňoval politický úřad II. stolice k určení území a obce, do kterých byl potulným Cikánům přístup úplně zakázán, pokud tam nebyli příslušní. Tento zákaz měl být uveřejněn v Úředních novinách, a kromě toho i vyznačen na tabulkách u silnic při vstupu do takového území nebo obce, v němž byly tabulky umístěny.

Paragraf 11 říkal, že potulní Cikáni mohou být kdykoliv podrobeni v nutných případech lékařské prohlídce a všem opatřením a omezením, jež jsou potřeba v jejich zájmu a v zájmu veřejného zdraví (např. očkování, dezinfekce, ostříhání, izolace, nucené dodání do léčebných ústavů atd.). Dále mohla být vhodná zdravotní a veterinární opatření vykonána i na jejich movitém majetku a zvířatech, přičemž náklady měl hradit stát, pokud je nemohli Cikáni hradit sami, nebo pokud nebyly k placení povinné jiné osoby.

V § 12 stálo, že děti mladší 18 let mohou být potulným Cikánům odňaty, nemohou-li o ně řádně pečovat, a zvláště jim dát potřebnou výchovu. V každém případě lze odejmout dítě cizí. Děti Cikánům odňaté budou dodány do péče řádných rodin nebo vychovávacích ústavů, v nichž by bylo postaráno o jejich náležitou výchovu a přípravu pro praktický život. V ústavech budou děti drženy tak dlouho, dokud je to třeba. Nejdéle ale do dosažení zletilosti. O odnímání dětí a jejich odevzdávání do péče rodinné nebo vychovávacího ústavu rozhodoval na oznámení politického úřadu I. stolice okresní soud, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi poručenský úřad I. stolice, v jejichž obvodech byla rodina přistižena.

Paragraf 13 se zabýval trestáním. Porušení příkazů a zákazů v § 2–5 a § 7–10 nebo příkazů a zákazů podle těchto ustanovení vydaných se trestají jako přestupky odnětím svobody na jeden měsíc. Porušení § 6 (držení zbraní, střeliva a výbušných látek) se trestají odnětím svobody na tři měsíce. Dále se zabýval situací, kdy odsouzený podle § 5 odst. 1. (Cikáni smějí kočovat pouze tehdy, obdrží-li kočovnický list) zanechá svůj movitý majetek v podobě zvířat a vozidel v obci, aniž by si s nimi jinak naložil anebo se mu zvířata nevrátila. V tom případě je představenstvo obce prodá ve veřejné dražbě a utržené peníze uschová pro odsouzeného u obecního úřadu. Při odsouzení podle § 6 propadají zbraně, střelivo a výbušné látky státu.

Paragraf 14 udával věcnou příslušnost pro stíhání a trestání přestupků uvedených v § 13. Věcně příslušný měl být politický úřad I. stolice, jestliže ale vznikl souběh přestupků podle § 13 a s trestnými činy, pak byl příslušný trestní soud.

Paragraf 16 potom říkal, že pokud se mluví v tomto zákoně o politických úřadech I. stolice, rozumějí se tím v místech, kde jsou státní policejní úřady, tyto úřady.⁶²

3.5 Vybraná kritika zákona poslance Nečase

Zajímavá je kritika návrhu zákona Jaromíra Nečase, poslance za ČSDSD (Československá sociálně demokratická strana dělnická), kterou vyjádřil v rozpravě před přijetím zákona. Nečas spatřoval již zmíněný § 1 za velmi problematický z důvodu jeho vágnosti a absencí definic základních pojmů. Dále viděl problém v ustanoveních § 4, 5, 8 a 13, které v součtu podle něj stigmatizují Romy jako zločinnou rasu a prakticky je zbavují osobní i lidské svobody. Skutečnost, že obecní starosta nebo policejní úřad povolují Cikánům tábořit v rodinách nebo i jednotlivě, jakož i určují dobu a místo takového táboření, podle něj znamená, že Cikáni mohou být vystaveni

⁶²117/1927 Sb. Zákon ze dne 14. července 1927 o potulných Cikánech. Online. Epravo.cz. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=4450&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>. [cit. 2023-12-25].

neustálému přesouvání z místa na místo až do jejich úplného vysílení. Když takto vyčerpání padnou, mohou být uvězněni podle § 13 a § 5 odst. 1. Dále kritizoval část ustanovení § 13 odst. 2, které opravňovalo obec prodat koně a vozy odsouzeného za předpokladu, že s nimi odsouzený nějakým způsobem nenaloží sám. To odsouzený z logiky věci nemohl udělat, jelikož byl uvězněn, a neměl tedy možnost se svými věcmi jakýmkoli způsobem disponovat.

Nelíbil se mu ani § 12 odst. 1, který zakládal pravomoc odnímat Romům děti, nemohou-li o ně náležitě pečovat nebo jim dát potřebnou výchovu. Byl podle něj velice vágní, dával velký prostor k libovůli a jeho výkladem šlo skoro vždy dovodit možnost odnětí dětí. Argumentoval tím, že samotní Romové žijící v Podkarpatské Rusi vehementně protestovali proti tomuto ustanovení, když se o něm doslechli, a dokonce uvedl jejich výrok, jenž zněl: „*Dříve se říkalo, že Cikáni berou děti pořádným lidem, nyní pořádní lidé chtějí bráti děti Cikánům.*“⁶³

⁶³ *Rozprava Poslanecké sněmovny. Čtvrtek 14. července 1927.* Online. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101006.htm>. [cit. 2023-11-20].

IV. Cikánské tábory v Letech a Hodoníně

4.1 Kárné pracovní tábory

Dne 15. března 1939 vznikl na základě výnosu vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 Protektorát Čechy a Morava. Tímto rozhodnutím bylo území bývalé Československé republiky připojeno k Velkoněmecké říši jako Protektorát Čechy a Morava. I když Hitlerův dekret naznačoval určitou míru autonomie nově vzniklého útvaru, skutečná moc zůstala v rukou Němců, kteří mohli autonomii kdykoliv ignorovat nebo zrušit. Na území Čech a Moravy od této doby platilo dvoje právo. První z nich bylo právo autonomní (protektorátní), které se skládalo z nově vydaného práva a také z většiny dosavadních právních předpisů, které byly recipovány na základě Článku 12 výše zmíněného výnosu. Ten stanovil, že právo platné v Čechách a na Moravě zůstává v účinnosti, pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany Německou říší. Druhé právo bylo právo německé (říšské), které ale neplatilo na území Protektorátu jako celku, ale pouze pokud to vyplývalo z obsahu konkrétního říšského právního předpisu, nebo pokud to předpis sám stanovil. Moc zákonodárná spočívala zejména v rukou protektorátní vlády vydávající nařízení, jelikož Národní shromáždění bylo prezidentem Háchou rozpuštěno dne 21. března 1939. Je třeba říci, že tato autonomní normotvorba podléhala schválení a dozoru říšských orgánů, zejména říšského protektora, který měl i sám dle čl. 5 Hitlerova výnosu právo vydávat vlastní nařízení za podmínky, že existovalo nebezpečí z prodlení. Mohl tak tím zasáhnout do autonomního práva. V červnu 1939 vydané nařízení o zákonodárné moci v Protektorátu Čechy a Morava mu dávalo právo měnit autonomní právo, vyžadoval-li to společný zájem. V případě nebezpečí z prodlení mohl vydávat právní předpisy všeho druhu.⁶⁴

Vládní nařízení z 2. března o kárných pracovních táborech zřizovalo kárné pracovní tábory, kam měly být zařazeny osoby práce se štítící, které dovršily 18. rok a nemohly prokázat, že si řádným způsobem vydělávají na živobytí. Dále pak osoby pracující v takzvaných pracovních útvarech zřízených vládním nařízením o pracovních táborech ze dne 11. října 1938, které byly při výkonu práce hrubě neukázněné, anebo svou práci vykonávaly úmyslně nedbale.⁶⁵ O tom, které osoby měly být zařazeny do těchto táborů, rozhodovaly četnické stanice v případě osob práce se štítících, respektive velitelství pracovních útvarů v případě osob pracujících v pracovních útvarech.⁶⁶

⁶⁴ TAUCHEN, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. Online. In Dny práva 2012 – Days of Law 2012. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 701-710. ISBN 978-80-210-6319-8.

⁶⁵ Vládní nařízení č. 72/1939 z 2. 3. 1939 o kárných pracovních táborech, § 4, odst. 1a) a 1b). Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské. Ročník 1939 – viz <https://ftp.aspi.cz/opispdf/1939/026-1939.pdf> (citováno k 24. 10. 2023).

⁶⁶ Tamtéž, § 4 odst. 2.

Rozhodnutí četnické stanice o zařazení osoby do kárného pracovního tábora nemělo suspensivní účinek. Naproti tomu proti rozhodnutí velitelství pracovních útvarů nebylo možné podat odvolání vůbec.

Minimální doba pobytu byla tři měsíce a dovolená nebyla možná.⁶⁷ Minimální pracovní doba činila 48 hodin týdně. Program práce stanovovalo Ministerstvo národní obrany po dohodě se zúčastněnými ministerstvy.⁶⁸

O necelé dva měsíce později bylo vydáno nařízení č. 188 z 28. dubna, které měnilo již zmíněné nařízení č. 72 o kárných pracovních táborech z 2. března. Tábory byly tímto nařízením převedeny z působnosti Ministerstva národní obrany do působnosti Ministerstva vnitra. Dále také vypadla možnost propustit příslušníky táborů na svobodu z důvodu povolání k výkonu vojenské služby a řídicí a správní orgány kárných pracovních táborů byly oprávněny k použití zbraně podle předpisů platných pro četnictvo a podléhaly též kázeňské a soudní pravomoci jako příslušníci četnictva.⁶⁹

Neprodleně po vydání těchto nařízení započala evidence osob, jež mohly být potenciálně internovány v kárných pracovních táborech. Tento úkol připadl na okresní a policejní úřady, které takto evidovaly 1 852 zdravých a 383 ostatních osob na území Čech a 1348 zdravých a 266 ostatních osob na území Moravy. Zahájení provozu kárných pracovních táborů v Hodoníně u Kunštátu a v Letech u Písku proběhlo dne 10. srpna 1940.

V kárných pracovních táborech byla většina vězňů necikánského původu. Podíl Romů v celkové populaci vězňů v obou táborech kolísal v průběhu roku. V zimě byl podíl vyšší, jelikož se Romové dopouštěli žebroty a drobných krádeží ve větší míře než v létě. Přesto procento Romů v kárných pracovních táborech málokdy přesáhlo 30 %. Nejčastěji se pohybovalo okolo 15–20 %.⁷⁰

Kárné pracovní tábory byly potom vládním nařízením o preventivním potírání zločinnosti z 9. března 1942 přeměněny na tábory sběrné. Nařízení nebylo originální, ale jednalo se o přesnou kopii již dříve vydaného německého nařízení. Předpis zavedl institut preventivní policejní vazby, která⁷¹ zejména směřovala na podchycení tzv. zločinců z povolání, zločinců ze zvyku a osob ohrožující veřejnost svým asociálním chováním.

⁶⁷ Tamtéž, § 6 odst. 1 a 2.

⁶⁸ Tamtéž, § 3 odst. 2 a 3.

⁶⁹ Vládní nařízení č. 188/1939 z 28. 4. 1939, Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské. Ročník 1939 – viz <https://ftp.aspi.cz/opispdf/1939/068-1939.pdf> (citováno k 24. 10. 2023).

⁷⁰ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 39–40. ISBN 80-210-0945-4.

⁷¹ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, s. 18. ISBN 80-7260-022-2.

Zločinec z povolání byl ten, kdo si udělal ze zločinu živnost a zcela nebo zčásti žil z výtěžku získaného svými trestnými činy a dále musel být nejméně třikrát odsouzen k trestu odnětí svobody, jenž trval nejméně tři měsíce. Zločinec ze zvyku byl potom ten, kdo se ze zločinných pudů nebo sklonů opětovně dopouštěl trestných činů téhož nebo podobného druhu s tím, že podmínka opakované recidivy musela být splněna i v jeho případě. Asociální osoby byly pak v nařízení definovány jako ty, které svým, byť i ne zločinným chováním namířeným proti pospolitosti dávaly najevo, že se do pospolitosti začlenit nehodlají. Následující demonstrativní výčet těchto osob obsahoval např. žebráky, tuláky, cikány a osoby po cikánsku kočující, osoby práce se štítící, nevěstky a osoby nakažené chorobami, zejména pohlavními, jež se odmítaly léčit.⁷²

4.2 Tábor v Letech

4.2.1 Historie tábora

Historie tábora sahá až do předmnichovského období, kdy bylo přibližně 2 km od města Lety u Písku vybudováno 50 dřevěných domků, jež sloužily k ubytování dělníků pracujících na výstavbě nedaleké silnice vedoucí z Mirovic do Oltyně. Areál byl poměrně dobře vybaven. Nechyběly strážnice, ošetřovna, sklep, kůlna a ani velký kuchyňský barák.

Na tomto místě byl Ministerstvem vnitra zřízen nejprve kárný pracovní tábor, který zahájil činnost 10. srpna 1940, a později sběrný tábor, který byl zřízen 1. 1. 1942. Tyto změny vyžadovaly několik rekonstrukcí.⁷³

Kárný pracovní tábor měl kapacitu pro 80 lidí v zimě a 240 lidí v létě. Už od začátku provozu kárného pracovního tábora panovaly velké obavy ze zimy, jelikož tábor trpěl nedostatkem teplých oděvů a teplé obuvi, které by nahradily dřeváky, v nichž vězňové chodili v létě. Po přeměně kárného pracovního tábora na tábor sběrný vyvstal problém s kapacitou tábora, která se ukázala jako hrubě nedostatečná pro ubytování nově internovaných osob. Řešením byla výstavba několika nových dřevěných domků, po níž byl tábor schopen ubytovat až 300 osob.⁷⁴ Tato rekonstrukce byla provedena příslušníky kárného pracovního tábora. Část těchto osob byla 31. července převezena do donucovací pracovny Praha-Ruzyně a odtud do koncentračního tábora v Osvětimi,

⁷² Vládní nařízení 89/1942 z 9. 3. 1942 o preventivním potírání zločinnosti, Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské. Ročník 1942 – viz <https://ftp.aspi.cz/aspi/opispdf/1942.html> (citováno k 1. 1. 2024).

⁷³ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Andr'oda taboris: tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 7–8. ISBN 80-210-1092-4.

⁷⁴ POLANSKY, Paul. Dostupné z: *Black silence: The Lety survivors speak*. 2. Nish: KRRF, 2011, s. 20–21. ISBN 978-1466295742.

část byla propuštěna na svobodu. V táboře zůstalo pouze 19 Romů, kteří se stali vězni nově vzniklého cikánského tábora.⁷⁵

Dne 2. srpna byl proveden soupis všech Cikánů a cikánských míšenců v Čechách. Dotčeným Romům bylo zakázáno opouštět místo svého pobytu a byli povinni se dostavit na nejbližší policejní úřad nebo četnickou stanici.⁷⁶ Romům byl před transportem do tábora zabaven skoro všechn majetek, který připadl obcím, kde daní Romové žili, anebo byl vydražen ve veřejné dražbě.⁷⁷

4.2.2 Vedení a personál tábora

Vedení tábora prošlo několika změnami. Ředitelem tábora byl jmenován četník Josef Jánovský, který byl ale později zbaven vedení, a to zejména proto, že včas nepodchytil propuknutí tyfové nákazy v táboře. Na postu ředitele byl nahrazen Štefanem Blahynkou, jenž do té doby figuroval na obdobné pozici velitele cikánského tábora v Hodoníně. Poté co Blahynka posloužil svému účelu, tedy nastolil v táboře pořádek a připravil ho na transport vězňů do cikánského tábora v Osvětimi, byl znovu odvelen na své původní místo velitele hodonínského tábora. Ve funkci ho poté nahradil dosavadní hospodář František Havelka.

Dozorci pracující v táboře pocházeli výhradně z řad bývalých četníků. Při vzniku tábora tvořilo dozorčí oddíl 30 mužů, později koncem roku 1942 přibylo dalších 26 četníků.⁷⁸ Dozorce lze rozdělit do dvou skupin podle toho, jak zacházeli s vězni. Jedna skupina se k vězňům měla chovat obzvláště krutě, zatímco druhá byla relativně slušná. Vězni měli být ze strany dozorců podrobena mučení, znásilňování a zabíjení, jak střelnými zbraněmi, tak elektrickým proudem, topením nebo plynováním v plynové komoře.⁷⁹ Z osvětimského tábora pak byli přeloženi vězňové Friedrich a Robert Waitzové, Leon Gross a Václav Růžička, aby v letském táboře vykonávali dozor nad vězni, což podle slov bývalých vězňů činili s náramnou krutostí. Bratři Waitzové a Leon Gross byli Sintové pocházející ze Sudet, Václav Růžička byl dokonce členem NSDAP.⁸⁰

⁷⁵ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 50. ISBN 80-210-0945-4.

⁷⁶ KLINOVSKEÝ, Petr. Lety u Písku. Neznámý příběh dozorců. *Paměť a dějiny* [online]. 2016, 10(2), 7 [cit. 2023-10-28]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/003-016.pdf>.

⁷⁷ POLANSKY, Paul. Dostupné z: *Black silence: The Lety survivors speak*. 2. Nish: KRRF, 2011, s. 21. ISBN 978-1466295742.

⁷⁸ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Andr'oda taboris: tragédie cikánských táborů v letech a v Hodoníně*. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 11-12. ISBN 80-210-1092-4.

⁷⁹ KLINOVSKEÝ, Petr. Lety u Písku. Neznámý příběh dozorců. *Paměť a dějiny* [online]. 2016, 10(2), 14 [cit. 2023-10-28]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1602/003-016.pdf>.

⁸⁰ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, s. 37. ISBN 80-7260-022-2.

4.2.3 Táborový režim

Vězni v táboře museli dodržovat přísná pravidla. Měli zakázáno hrát hazardní a karetní hry, ale i jakékoliv jiné hry. Rozdělání táborového ohně bylo také zakázáno, stejně jako jakýkoliv kontakt s vnějším světem, spočívající například v přijímání návštěv, balíčků anebo dopisů. Kouření bylo překvapivě povoleno, ale jen na určených místech. Jediné místo, kde bylo vězňům povoleno se scházet, bylo u umývárny. Návštěvy v jiných barácích nebyly rovněž povoleny.

Táborový harmonogram byl mírně odlišný pro dospělé vězně a pro děti. Dospělí museli vstávat v 5 hodin ráno, zatímco děti mohly spát o celou hodinu déle. Následovalo ustláání postele, osobní hygiena a čištění bot. Poté byli vězni povinni nastoupit v pozoru před dozorce, kteří měli za úkol zkontrolovat jejich zdravotní stav a také zjistit, jestli žádný z vězňů nechybí. Pak byli vězni rozesláni na jim určené pracovní pozice.⁸¹

Dle pravidel stanovených v domovním řádu byli v táboře povinni pracovat muži, ženy, a dokonce i děti. Muži pracovali buď v dílnách, kde mohli uplatnit své řemeslné dovednosti, anebo byli využíváni k mimořádně tělesně náročným pracím uvnitř tábora. Někteří byli nuceni pracovat i mimo tábor. Ženy a mládež vykonávaly převážně fyzicky méně náročnou práci, jako byly práce v kuchyni, na ošetřovně anebo praní prádla. Děti měly vykonávat drobné práce a také se učit čtení a psaní pod dozorem dozorkyň, které ale tuto práci nevykonávaly příliš svědomitě. Vězni měli být podle mzdových sazeb za vykonanou práci odměněni mzdou, což se ale ve skutečnosti nedělo. Peníze místo toho sloužily k pokrytí výdajů na provoz tábora, jako např. mezd personálu, stravování vězňů, tepla a světla.⁸² Vězni neměli povoleno při práci mezi sebou rozmlouvat, jíst a kouřit.

Večerka byla v 8 hodin večer, kdy všichni vězni museli být v posteli, mít zhasnuto a od té doby nemohli opustit své baráky. Jestliže byli vězni nachytáni mimo své baráky, pak byli varováni výstražným výstřelem, a pokud se neprodleně nezastavili, byli zastřeleni.⁸³

4.2.4 Přírůstky a úbytky v táborové populaci

V táboře se narodilo 36 dětí – 13 chlapců a 23 dívek. Asistencí u jejich porodů byly pověřeny vězeňkyně Františka Růžičková a Anastázie Vrbová. Později však tuto funkci vykonávali táboroví lékaři. Vůbec první dítě narozené v táboře byl Hypolit Janeček, jenž přišel na svět 12. srpna 1942.

⁸¹ POLANSKY, Paul. Dostupné z: *Black silence: The Lety survivors speak*. 2. Nish: KRRF, 2011, s. 22. ISBN 978-1466295742.

⁸² NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Andr'oda taboris: tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 38–39. ISBN 80-210-1092-4.

⁸³ POLANSKY, Paul. Dostupné z: *Black silence: The Lety survivors speak*. 2. Nish: KRRF, 2011, s. 22–23. ISBN 978-1466295742

Kruté táborové podmínky bohužel zapříčinily, že se většina novorozenců nedožila více než pár měsíců života.⁸⁴

Stejně jako v případě tábora v Hodoníně, bylo i v Letech propuštěno nejvíce vězňů na začátku a konci existence cikánského tábora. Prvními vězni, jimž kriminální ředitelství v Praze vydalo v srpnu 1942 propouštěcí výnos, byli Anna Šlehoferová, její manžel Josef a jejich pět dětí. Mezi další propuštěné patřily rodiny Tichých, Fröhlichových a Hlaváčkových. Nedlouho po tomto propuštění se v táboře začala šířit fáma, že ten, kdo chce tábor opustit, musí zaplatit jistým osobám 20 000 korun. Rozšiřování této pravděpodobně nepravdivé zprávy vykresluje zoufalství a beznaděj, jež zažívali uvěznění Romové.⁸⁵ Druhé velké propuštění vězňů na svobodu se potom odehrálo 27. května při likvidaci cikánského tábora, kdy bylo propuštěno celkem 168 osob. Podle kriminálního ředitelství v Praze bylo důvodem jejich propuštění to, že se jednalo o tzv. necikány. Propuštěné osoby byly domů odeslány bez peněz i bez majetku, který jim byl před internací odebrán. Získat zpět zabavený majetek bylo vzhledem ke zmatku, který panoval při konfiskaci a inventarizaci majetku u vstupu do tábora, prakticky nemožné.⁸⁶

Někteří vězni se pokusili o útěk. Největší šanci na útěk poskytovaly zemědělské a lesní práce, kde byli vězni většinou hlídáni pouze jedním či dvěma dozorci. Tábor byl naproti tomu obehnan vysokým plotem a hlídán strážními a služebními psy. Chlapci Ladislav Stockinger a Josef Vrba se 15. srpna 1942 stali prvními uprchlíky z cikánského tábora. Na svobodě vydrželi pouze dva týdny, než byli dopadeni a vráceni zpět do tábora. První úspěšný útěk pak s největší pravděpodobností uskutečnil 18. srpna 1942 čtrnáctiletý Josef Růžička.⁸⁷

4.2.5 Památník Romů a Sintů

V areálu tábora byl pak v 70. letech postaven vepřín. Ten tam stál až do roku 2018, kdy ho za 450 milionů odkoupil stát od firmy Agpi za účelem výstavby památníku Romů a Sintů, již zahynuli během holocaustu. V roce 1995 byl nedaleko letského nouzového hřbitova, který je situován přibližně 300 metrů od tábora, vztyčen památník. O tři roky později, v roce 1998, bylo celé toto místo prohlášeno za kulturní památku.⁸⁸

⁸⁴ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, s. 37–38. ISBN 80-7260-022-2.

⁸⁵ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Andr'oda taboris: tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 24–25. ISBN 80-210-1092-4.

⁸⁶ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, s. 41–43. ISBN 80-7260-022-2.

⁸⁷ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Andr'oda taboris: tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 27–28. ISBN 80-210-1092-4.

⁸⁸ *Vepřín v Letech se začne bourat 22. července. Nahradí jej Památník romského holocaustu*. Online. IROZHLAS. 2022. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/lety-holokaust-rom-veprin-demolice_2207121353_elev. [cit. 2023-12-21].

Demolice vepřína potom probíhala od července 2022 a skončila v prosinci téhož roku a stála 10 milionů korun. Stavba památníku byla ve výběrovém řízení svěřena firmě Protom Strakonice s náklady 98,6 milionu korun. Na financování výstavby památníku přispěly i Norské fondy částkou 26,5 milionu korun⁸⁹ a německé velvyslanectví přislíbilo příspěvek na vnitřní expozici ve výši 2,6 milionu korun. Dne 13. listopadu potom na místě proběhlo symbolické sázení stromů. Zasazeno bylo skoro 14 000 sazenic, zejména borovic a dubů. Ředitelka Muzea romské kultury Jana Horváthová řekla k sázení toto: „*Vysadíme stromy, které budou součástí památníku. Nově vysazený les bude symbolizovat ztracené romské komunity. Právě tento les je symbolicky nahradí, a jak bude dorůstat, věříme, že i v naší zemi se zlepší soužití majority s romskou menšinou, která byla opomenuta a jejíž genocida z doby druhé světové války byla zcela vytěsněna z dějin naší země.*“⁹⁰ Památník byl slavnostně otevřen 23. dubna 2024. Prezident Petr Pavel se otevření účastnil a řekl k němu toto: „*Uplynulo téměř 30 let od doby, kdy můj předchůdce Václav Havel odhalil jen pár kroků od toho místa skromný pomník Romů na místě tehdy pouze předpokládaných hrobů obětí zdejšího tábora. Dnes na tuto událost navazujeme a je mi ctí být u otevření Památníku obětí holokaustu Romů a Sintů. Splácíme tím desítky let trvající společenský dluh vůči obětem holokaustu, ale i vůči všem přeživším. Stojíme na místě, kde byly vězněny celé rodiny, včetně malých dětí a starých lidí. V letech 1942 až 1943 táborem prošlo téměř 1300 lidí. V důsledku především hrůzných životních podmínek, ale také tvrdé práce a špatné péče zemřelo více než 300 z nich a další stovky byly transportovány do vyhlazovacích táborů. Nebyl to jen tábor v Letech. Další Romové zemřeli v hodonínském táboře nebo v dalších koncentračních a vyhlazovacích táborech.*“⁹¹

4.3 Tábor v Hodoníně

4.3.1 Historie tábora

Stejně jako tábor v Letech, i cikánský tábor v Hodoníně fungoval nejprve jako kárný pracovní tábor a sběrný tábor. Nacházel se v lese Ubčíně ve vzdálenosti přibližně 700 metrů od města Hodonína. Tábor také prošel několika rekonstrukcemi rozšiřujícími jeho kapacitu. Vězni byli ubytováni ve třech velkých dřevěných barácích. Tři menší dřevěné baráky sloužily jako kuchyně, ošetrovna a kanceláře. Na území tábora se také nacházel barák sloužící jako ubytovna pro personál

⁸⁹ *Památník v Letech vyjde na téměř 100 milionů korun. „Sny se naplní,“ říká ředitelka Muzea romské kultury.* Online. IROZHLAS. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/koncentracni-tabor-lety-u-pisku-muzeum-holokaust-pamatnik-bude-2024_2301311358_fos. [cit. 2023-12-21].

⁹⁰ *Romský památník v Letech otevře v únoru, sazenice pro les dodal Schwarzenberg.* Online. České noviny. 2023. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2440109>. [cit. 2023-12-21].

⁹¹ *Slavnostního otevření památníku v Letech se zúčastnili i prezident a premiér.* Online. Jižní Čechy TEĎ - nejrychlejší zprávy z regionů. 2024. Dostupné z: <https://www.jcted.cz/81477-slavnostniho-otevreni-pamatniku-v-letech-se-zucastnili-i-prezident-a-premier/>. [cit. 2024-05-12].

a také kotce pro strážní psy. Potřebu chodili jak vězni, tak dozorcí vykonávat do latrín, jelikož v táboře nebyla zavedena kanalizace.⁹²

4.3.2 Vedení a personál tábora

Od prosince roku 1940 byl ředitelem kárného pracovního, respektive cikánského tábora Štefan Blahynka. Jednalo se o dřívějšího četnického nadporučíka, jenž byl znám přísností, s nímž vykonával svou práci. Jak už bylo zmíněno výše, Blahynka byl v roce 1943 odvelen do tábora v Letech, aby se vypořádal s nastalou krizí. V té době ho zastupoval bývalý četnický nadporučík Jan Sokl. Funkci táborových účetních vykonávali Bedřich Hejl a Václav Caha a správu skladiště měl na starosti Antonín Růžička.⁹³ Dozor v táboře vykonávalo strážní mužstvo, jež bylo rozděleno na dvě družstva, která se ve službě střídala po 12 hodinách. Počet členů mužstva se v jednotlivých letech fungování tábora měnil, ale nejčastěji se pohyboval okolo 36 mužů.⁹⁴

4.3.3 Životní podmínky v táboře

Nedostatek jídla a ubytování ve studených a přeplněných barácích měly za následek špatný zdravotní stav vězňů. Mnozí z nich trpěli infekčními chorobami, jako trachomem, tuberkulózou a pohlavními nemocemi. Mezi dětmi se šířily spála, spalničky, černý kašel, plané neštovice a záškrť. Koncem roku 1942 se v táboře začal nekontrolovaně šířit břišní tyfus. Táborová správa nastalou situaci řešila tak, že nechala vyklidit jeden dřevěný barák a všechny nemocné v něm izolovala v karanténě.⁹⁵

4.3.4 Přírůstky a úbytky v táborové populaci

Do tábora přibývali noví vězni dvěma způsoby. Hlavní přírůstek samozřejmě představovala internace nově příchozích vězňů, menší přírůstek potom spočíval v rození dětí již uvězněným vězeňkyním, kterým se za celou dobu existence cikánského tábora narodilo celkem 15 chlapců a 19 děvčátek. První novorozeně narozené v táboře byl Antonín Kloc, kterého jeho matka Bohuslava porodila už 3. srpna, tedy pouhý den po svém příchodu do tábora. Asistenci při porodu poskytovaly dvě vězeňkyně. První byla porodní bába Antonie Šťouračová a druhou byla mladá vězeňkyně Květoslava, jež byla do této práce pod hrozbou bitím nucena dozorcí, i když postrádala potřebnou

⁹² NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Andr'oda taboris: tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 60. ISBN 80-210-1092-4.

⁹³ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, s. 74-75. ISBN 80-7260-022-2.

⁹⁴ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Andr'oda taboris: tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 65-66. ISBN 80-210-1092-4.

⁹⁵ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 73-74. ISBN 80-210-0945-4.

kvalifikaci. Jediné dítě počaté v táboře byla Libuše Malíková, narozená matce Magdaleně Malíkové.⁹⁶

Pokles táborové populace byl potom zapříčiněn legálními odchody, předáváním do preventivní policejní vazby, úmrtím a několika zdařilými úniky z tábora. Celkem 262 osob bylo z tábora propuštěno, 47 se zdařilo uprchnout, aniž by byli později dopadeni, 864 vězňů bylo předáno do preventivní policejní vazby, ze které byli poté převezeni rovnou do Osvětimi, a 206 lidí v táboře zahynulo. O propouštění vězňů rozhodovalo kriminální ředitelství v Praze. S podáváním žádostí poskytovali vězňům právní pomoc brněnští advokáti JUDr. L. Pelikán a JUDr. J. Popelka, někteří vězňové potom podávali žádosti samostatně jako strana. Nejvíce žádostem bylo vyhověno na začátku a na konci fungování cikánského tábora. Mezi propuštěné vězně patřily rodiny oslavanských Danielových, bohosoudovských Malíkových, otradičtě Nespešných.⁹⁷

Pár desítek odvážných vězňů se pokusilo o útěk. Opustit velmi dobře střežený a oplocený tábor byl nelehký úkol. Největší naději na úspěšný útěk měli vězňové při návštěvách okresního soudu v Kunštátu a při práci na pracovištích nacházejících se mimo tábor, kde jim okolní lesy poskytovaly větší šanci uniknout dozorcům. Prvními osobami, jimž se podařilo z tábora úspěšně uniknout a nebyly nikdy dopadeny, byly Františka Danielová a Antonie Barínská. Pokus o útěk představoval velké riziko, jelikož dopadení vězni byli po návratu do tábora před zraky všech vězňů krutě zbiti a následně posláni k potrestání k okresnímu soudu v Kunštátu.⁹⁸

4.4 Konec cikánských táborů v Letech a v Hodoníně

Za dobu fungování obou táborů jimi prošlo 2 600 až 2 800 osob, z nichž 524 v táborech zahynulo. Mezi dubnem 1942 a únorem 1944 bylo do vyhlazovacího tábora v Osvětimi odesláno čtrnáct transportů s tzv. asociálními elementy, což byly osoby, jež byly odsouzeny za zločin. Mezi těmito osobami bylo 177 Romů. Podle sčítání Romů ze dne 2. srpna 1942 se v protektorátu nacházelo 5 830 Romů a romských míšenců. První fáze deportace protektorátních Romů do Osvětimi, která se odehrála mezi 7.–19. březnem 1942, zahrnovala 2 679 osob. Většina Romů byla transportována rovnou ze svých domovů, ale v transportu ze 7. března bylo i 417 Romů z Let. Dne 22. srpna pak do Osvětimi dorazilo 767 Romů z Hodonína. Letský cikánský tábor byl zrušen 21. března 1943 a tábor v Hodoníně už 1. prosince téhož roku. Ve druhé, zbytkové fázi bylo potom do konce roku

⁹⁶ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, s. 82–83. ISBN 80-7260-022-2.

⁹⁷ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Andr'oda taboris: tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 73–74. ISBN 80-210-1092-4.

⁹⁸ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, s. 85–86. ISBN 80-7260-022-2.

1944 do Osvětimi deportováno 175 Romů, již se nacházeli v nemocnicích, vězení anebo byli chyceni při útěku.⁹⁹

⁹⁹ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 150–151. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

V. Cikánský tábor v Osvětimi

5.1 Lokalita tábora a jeho označení

Soubor koncentračních táborů v Osvětimi se nacházel na západ od Krakova v Generálním gouvernementu mezi řekami Vislou a Solou. Komplex byl rozdělen na tři vzájemně propojené části. Budování první z nich začalo už počátkem roku 1940. Původně sloužila ke koncentraci polských politických vězňů a až později byla přeměněna na tábor kmenový, kde se nacházelo společné velitelství celého komplexu. Druhá část byla budována od konce roku 1941 a nacházela se na území obce Brzezinky, která byla srovnána se zemí a její obyvatelé byli vysídleni. V této části byli nejprve věznění váleční zajatci a později byla určena ke koncentraci a vyhlazování Židů, politických odpůrců a asociálů, mezi něž patřili i Romové. Třetí a poslední část vznikala od roku 1942 a byla tvořena z hlavního tábora v Monowicích a několika pobočných táborů, jež se rozkládaly na území dalších vystěhovaných obcí Babice, Budy, Rajsko, Plawy a Broszkowice.¹⁰⁰

Označení celého táborového komplexu se v průběhu jeho fungování měnilo. Pro celý komplex nejprve existoval jediný název – Auschwitz. Od listopadu 1943 byl označován třemi jmény: Auschwitz I, Auschwitz II – Birkenau (česky Březinka) a Auschwitz III. V listopadu 1944 nastala další změna, kdy se začaly používat dva názvy – Auschwitz, skládající se z mateřského tábora Auschwitz I a podtábora Auschwitz II – Birkenau, a druhý název byl Monowitz.

Část Auschwitz II – Birkenau se rozkládala na území 135 hektarů a byla členěna do tří stavebních úseků Bauabschnitt, zkráceně B I, B II a B III. Tyto stavební úseky se dále dělily na podúseky, kde se nacházely jednotlivé tábory.¹⁰¹ V letech 1943–1944 se Auschwitz II – Birkenau dělil na devět táborů – rodinný tábor terezínských Židů, ženský karanténní nemocniční tábor, mužský karanténní tábor, maďarský ženský tábor, mužský kmenový tábor, rodinný cikánský tábor, ženský pracovní tábor, mužský nemocniční tábor a nedokončený úsek Mexiko, kde přechodně přebývaly maďarské ženy.

Cikánský tábor existoval od února 1943 do srpna 1944 a rozkládal se na území o rozloze 11,25 hektaru. Měl společné hranice s mužským nemocničním táborem a s mužským kmenovým táborem.¹⁰²

¹⁰⁰ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, s. 121. ISBN 80-7260-022-2.

¹⁰¹ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 73–74. ISBN 80-210-0945-4.

¹⁰² NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti. I., Romové v českých zemích včera a dnes*. Brno: Masarykova univerzita, 1991, s. 55. ISBN 80-210-0326-X.

5.2 Popis tábora

V táboře se nacházela čtyři krematoria označená římskými číslicemi I, II, III a IV, která dohromady měla 36 spalovacích pecí a osm plynových komor. Za táborem potom stály dvě přestavěné budovy s názvem bunker IV a bunker V, kde byly další dvě plynové komory. Mezi krematorii II a III se nacházela dezinfekční stanice s koupelnou, kde byli odvíšivováni nově příchozí z transportů, kteří prošli selekcí. Před vstupem do jednotlivých táborů stála strážnice, kde esesmani kontrolovali a prohledávali každého vězně, který vycházel mimo tábor, a zapsali si jeho číslo. Mimo tábor vězňů se nacházely hospodářské budovy a budovy pro personál – velice dobře vybavená kasárna, honosná nemocnice pro esesmany, vodárna, psinec, čisticí stanice na vysušování výkalů a hospodářský dvůr, kam chodili vězni pracovat.¹⁰³

Samotný postup vyvražďování Romů se lišil od vyvražďování Židů. Židé byli po příjezdu do tábora podrobeni selekci, kdy byly osoby neschopné práce poslány rovnou na smrt do plynu a práceschopní posláni na postupnou smrt prací. Romské rodiny byly místo toho po příjezdu do tábora ponechány vcelku a žádná selekce neprobíhala. Nacisté se v Romech snažili vyvolat falešný pocit bezpečí. Důvodem tohoto odlišného postupu bylo to, že Romové po svých zkušenostech z východní a jihovýchodní Evropy nešli – na rozdíl od Židů – do tábora klidně a odevzdaně. Nejspíše tušili svůj neblahý osud.¹⁰⁴ Romové, na rozdíl od ostatních vězňů, nebyli nuceni k těžké práci. Jediné práce, co vykonávali, bylo čištění vlastního tábora a sbírání bylinek do polévky. Někteří Romové také zastávali menší administrativní práce.¹⁰⁵

5.3 Vedení tábora a vězeňská samospráva

Nejvyšší moc v táborovém komplexu v Osvětimi představoval velitel, který byl zároveň velitelem místní posádky SS. Nejprve jím byl R. Hoss, který byl později vystřídán A. Libenherschelem a jako poslední tuto funkci zastával R. Baer. Pod jejich vedením operovalo táborové gestapo, vedení táborové ochranné vazby, dvanáct strážních oddílů, pracovní nasazení, správa a posádkový lékař. V táboře měla zásadní roli tzv. vězeňská samospráva. Starší tábora byl odpovědný za řádné fungování tábora a starší nemocnice vykonával obdobnou vedoucí funkci v táborové nemocnici. Hlavní písaři se starali o řádný chod táborové písařny a prováděli sčítání a evidenci vězňů. Kápo tábora měl potom na starosti výkon dozoru nad pracovními skupinami. Všichni tyto výše zmínění

¹⁰³ KRAUS, Ota a Erich SCHÖN. Dostupné z: *Továrna na smrt*. 1. Praha: ČIN, 1946, s. 29.

¹⁰⁴ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 76. ISBN 80-210-0945-4.

¹⁰⁵ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 154. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMhH3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

hodnostáři museli na pažích nosit černé pásky, které značily jejich vysoké postavení v rámci tábora a nadřazenost nad ostatními vězni.¹⁰⁶

Tábory byly rozděleny na bloky. Každý blok byl potom spravován pětičlennou skupinou (tj. starší bloku, zapisovatel bloku, ošetřovatel a dva uklízeči). Nejvyšší funkci v daném bloku zastával starší bloku neboli blokový, který byl zodpovědný za pořádek ve svém bloku. Zapisovatel bloku měl za úkol vést kartotéku vězňů a zapisovat jejich úmrtí. Když omylem zapsal úmrtí živého vězně, byl tento vězeň jednoduše popraven, jelikož opravy nebyly možné. Každé pracovní skupině šéfoval kápo, který mohl ukládat tresty, a nebylo výjimečné, že kápo zabil vězně, který pracoval u něj ve skupině.¹⁰⁷ Být příslušníkem vězeňské samosprávy mělo řadu výhod. Tito vězni nebyli podrobeni ničující fyzické práci, měli vlastní pokoj s postelí a příkrývkou, chodili lépe oblečení a dostávali také více jídla.¹⁰⁸

5.4 Nedostatek jídla

Většina vězňů cikánského tábora nepracovala, tudíž neměla žádné speciální postavení, které by jim zajistilo výhody v podobě např. více jídla anebo ochrany. Už tak malé denní přiděly jídla, které měli vězňové dostávat, byly zkracovány různými táborovými činiteli. Děti měly dostávat bílý chléb a máslo, které ale esesáci většinou rozkradli dříve, než se k nim měly šanci vůbec dostat. Další krácení probíhalo ve skladu, kde byli vězeňští skladníci nuceni dávat esesákům salám a margarín pod pohrůžkou trestního oddílu anebo přeřazením na horší práci.¹⁰⁹ Už takto snížené přiděly byly poté ještě kráceny na blocích a v pracovních skupinách nejnižšími vězeňskými funkcionáři, kteří si ukradené jídlo nechali pro sebe, anebo jej využívali k dalšímu obchodu a získání jiných výhod. Jídlo bylo také rozkrádáno pracovníky kuchyně a nosiči jídla. Všechny tyto krádeže měly za následek to, že denní přiděly vězňů ani zdaleka nedosahovaly předepsaných hodnot.¹¹⁰

5.5 Lékařské experimenty

Je třeba také připomenout hrůzné lékařské experimenty, jež Dr. Josef Mengele prováděl na romských vězňích. Své oběti si vybíral při provádění nechvalně proslulých selekcí nově příchozích

¹⁰⁶ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 81–82. ISBN 80-210-0945-4.

¹⁰⁷ VRBA, Rudolf. Dostupné z: *Utekl jsem z Osvětimi*. 2. Praha: Sefer, 2007, s. 365–366. ISBN 80-85924-50-1.

¹⁰⁸ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 82. ISBN 80-210-0945-4.

¹⁰⁹ KLADIVOVÁ, Vlastimila. Dostupné z: *Konečná stanice Auschwitz-Birkenau*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994, s. 40. ISBN 80-7067-393-1.

¹¹⁰ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994, s. 83. ISBN 80-210-0945-4.

věžňů do tábora. Jako místo svého pracoviště si zvolil barák číslo 32 uprostřed cikánského tábora, kde prováděl pokusy na dvojčatech a trpaslících, a také prováděl výzkum nomy.¹¹¹ Onemocnění, které doslova požírá tvář nakažených pacientů.¹¹² Mezi Mengeleho zaměstnance patřili také dva čeští lékaři – pediatri prof. Dr. Berthold Epstein a dr. Rudolf Weisskopf-Vítek. Mezi jeho nejhrůznější pokusy patřilo sešití čtyřletých bratrů Nina a Quida po vzoru siamských dvojčat. Bratři byli po třech dnech v zuboženém stavu a polomrtví vráceni matce, která byla nucena jejich trápení ukončit morfiem, jež ilegálně sehnala na černém trhu. Jiným dvojčatům prováděl lumbální punkce a dával různé injekce. Když na následky pokusů jedno z dvojčat zemřelo, znamenalo to smrt i pro druhé dvojče, jelikož pro Mengeleho nemělo už cenu.¹¹³

5.6 Konec tábora a jeho oběti

Likvidace tábora začala na jaře 1944, kdy práce schopní muži a ženy byli posláni do říše a zbylých přibližně 3 000 lidí bylo dne 6. srpna 1944 posláno na smrt do plynových komor. Dr. Mengele obvinil ze smrti Romů 20 polských ošetřovatelů pracujících v bývalé cikánské nemocnici. Poláci se měli o Romy špatně starat a nechat je nakazit nemocemi, což měl být důvod jejich zplynování.¹¹⁴

Přesný počet osob, jež zahynuly v táboře Auschwitz-Birkenau, není znám a je předmětem mnoha dohadů a odhadů. Počet lidí registrovaných v táborových záznamech byl okolo 405 000, s tím, že jich přežilo 65 000. Samotný počet obětí je ale pravděpodobně mnohem vyšší. Odhady většiny expertů se pohybují mezi 1,1–2,3 milionu osob, z čehož mělo být asi 150 000 až 200 000 Romů.¹¹⁵ Podle osvětimského registru osob potom táborem prošlo 4 493 československých Romů, již tvořili druhou největší národnostní skupinu, hned po Romech z Německa.¹¹⁶

¹¹¹ FINGS, Karola; HEUSS, Herbert a SPARING, Frank. Dostupné z: *From „Race Science“ to the Camps: the Gypsies during the Second World War*. Hertfordshire: University of Hertfordshire, 1997, s. 104. ISBN 0-900458-78-X.

¹¹² BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Dostupné z: *The Racial State: Germany, 1933–1945*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1991, s. 102. ISBN 0-521-39114-8.

¹¹³ KLADIVOVÁ, Vlastimila. Dostupné z: *Konečná stanice Auschwitz-Birkenau*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994, s. 67–68. ISBN 80-7067-393-1.

¹¹⁴ KRAUS, Ota a Erich SCHÖN. Dostupné z: *Továrna na smrt*. 1. Praha: ČIN, 1946, s. 178–179.

¹¹⁵ TCHERENKOV, Lev a LAEDERICH, Stéphane. Dostupné z: *The Roma: otherwise known as Gypsies, Gitanos, Gýftoi, Tsiganes, Tigani, Çingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Vol. 1., History, language, and groups*. Basel: Schwabe, c2004, s. 179. ISBN 3-7965-2090-1.

¹¹⁶ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 151. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

VI. Rasové učení

6.1 Pojem rasy

Slovo *rasa* je s největší pravděpodobností odvozeno z arabského výrazu *ras*, jenž znamená *počátek, původ* nebo *hlava*. Do němčiny se tento výraz dostal až v 17. století z angličtiny a francouzštiny. Konceptem rasy se zabývala řada filozofů a myslitelů. Tak například německý filozof Immanuel Kant v roce 1775 napsal, že černoši i běloši patří do jednoho kmene, ale jsou dvě odlišné rasy. Zastával také názor, že fyziologické odlišnosti mezi jednotlivými rasami neurčují jejich hodnotu jako lidských bytostí.¹¹⁷ Německý doktor Wilhelm Schallmeyer (1857 až 1919) navrhoval sterilizovat jedince s „méněcennou dědičnou hodnotou“ a dále zavést licence, které by byly podmínkou k uzavření manželství. Francouzský myslitel Joseph Arthur de Gobineau (1816–1882) a anglicko-německý filozof Houston Stewart Chamberlain (1855 až 1927) byli toho názoru, že nadřazená „árijská rasa“ by se neměla křížit s podřadnými rasami.¹¹⁸ Nizozemec Pieter Cambel (1722–1789) se zabýval měřením úhlů v obličeji u jedinců různých ras za účelem jejich kategorizace z hlediska krásy. Carl Gustav Carus (1786–1869) vydal v roce 1848 knihu, v níž tvrdil, že barva kůže různých ras značí míru jejich „vnitřního osvětlení“. Rozlišoval čtyři rasy – bílou (*rasa dne*), černou (*rasa noci*), žlutou (*rasa úsvitu*) a červenou (*rasa západu*). Vcelku nepřekvapivě byla rasa „denních lidí“ obdařena největším potenciálem pro duševní vývoj a měla přirozené právo vládnout nad ošklivými „lidmi noci“.¹¹⁹

Francis Galton vydal v roce 1883 knihu s názvem *Faculty and its development*, kde poprvé zmínil termín *eugenika*. Eugenika je věda zabývající se systematickým vylepšováním lidské rasy skrze selektivní šlechtění nejvhodnějších jedinců. Termín pochází z řeckého slova *eugenes* znamenající *dobrý, dědičný* nebo *obdařený ušlechtilými vlastnostmi*. Galton také přišel s dodnes používanou frází *nurture and nature* (příroda a výchova), která klade do protikladu dva vlivy na vznik osobnosti člověka. *Nature* je podle Galtona to, s čím se člověk narodí a *nurture* jsou všechny vlivy zvenčí působící na člověka po narození.¹²⁰

¹¹⁷ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Dostupné z: *The Racial State: Germany, 1933–1945*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1991, s. 23. ISBN 0-521-39114-8.

¹¹⁸ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 37. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

¹¹⁹ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Dostupné z: *The Racial State: Germany, 1933–1945*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1991, s. 24. ISBN 0-521-39114-8.

¹²⁰ GILLHAM, Nicholas W. SIR FRANCIS GALTON AND THE BIRTH OF EUGENICS. Online. *Annual review of genetics*. 2001, roč. 35, č. 1, s. 98. ISSN 0066-4197. Dostupné z: <https://web-s.ebscohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=20299bf3-9975-45d5-a1c3-c10047a5bef8%40redis> [cit. 2023-11-28].

6.2 Rasová hygiena

Myšlenka, že některé lidské rasy jsou lepší než jiné, vznikla dlouho před nástupem nacistů k moci v roce 1933. Tato teorie, vzniklá v 19. století, byla v přímém protikladu k ideálům „svobody, rovnosti a bratrství“, předloženým o sto let dříve během francouzské revoluce. Rychlá industrializace šla ruku v ruce s koncentrací chudiny v městských slumech, kde se rychle šířily pohlavní nemoci, tuberkulóza a bujel alkoholismus. Sociální příčiny těchto problémů byly ignorovány a vina byla namísto toho vkládána na chudého a nemocného jednotlivce. Chudoba byla vnímána jako znak „degenerace“ a „dědičné méněcennosti“. Tato ideologicky zabarvená hesla byla pak převzata psychiatry a antropology, čímž vznikl nový vědní obor nazývaný se *rasová hygiena*.¹²¹

6.3 Rasismus a sociální darwinismus

Tento termín vymyslel německý lékař Alfred Poetz, který byl velkým zastáncem sociálního darwinismu. Zastával názor, že novorozenci by po narození měli být zkontrolováni skupinou lékařů, kteří by na základě jejich zdravotního stavu rozhodli, jestli jim bude dovoleno žít. Tím měla být zajištěna síla a čistota německé nadřazené rasy. Přestože Poetz nebyl antisemita, později vstoupil do nacistické strany, a v roce 1936 dokonce obdržel od Hitlera osobně profesuru na univerzitě v Mnichově.¹²² Myšlenka sociálního darwinismu vznikla aplikací Darwinovy evoluční teorie na lidskou společnost. Charles Darwin vydal v roce 1858 knihu s názvem *O původu druhů*, kde tvrdil, že naturální selekce a boj o přežití hrají ústřední roli ve vývoji všech organismů v přírodě. Podle sociálních darwinistů byl západní svět ve fyzickém i morálním úpadku, který si žádal odstranění nežádoucích a méněcenných elementů v podobě ostatních ras.¹²³

V nacistickém Německu postupně vykrytalizovaly dva proudy rasismu. Prvním proudem byl antropologický rasismus, jehož středobodem byla teorie o méněcennosti „cizích“ ras, jež představovali Židé a německo-černošští míšenci. Druhým byla již zmíněná rasová hygiena, jež měla za cíl eliminaci škodlivých prvků uvnitř jedné rasy. Mezi tyto škodlivé prvky patřili

¹²¹ GÖTZ, Aly; PROSS, Christian a CHROUST, Peter. Dostupné z: *Cleansing the Fatherland: Nazi Medicine and Racial Hygiene*. 1. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1994, s. 1. ISBN 0-8018-4775-3.

¹²² LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 37. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

¹²³ FINGS, Karola; HEUSS, Herbert a SPARING, Frank. Dostupné z: *From „Race Science“ to the Camps: the Gypsies during the Second World War*. Hertfordshire: University of Hertfordshire, 1997, s. 20. ISBN 0-900458-78-X.

homosexuálové, mentálně postižení, zločinci z povolání a asociálové. Romové se vyskytovali v průsečíku obou těchto proudů.¹²⁴

¹²⁴ KLADIVOVÁ, Vlastimila. Dostupné z: *Konečná stanice Auschwitz-Birkenau*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994, s. 10. ISBN 80-7067-393-1.

VII. Rasoví vědci

7.1 Robert Ritter

Robert Ritter byl rasový vědec, který zastával vedoucí úlohu v klasifikaci Romů a sehrál klíčovou úlohu v jejich genocidě za druhé světové války. Ritter se narodil v roce 1901 v Cáchách. Navštěvoval elitní berlínské gymnázium a později studoval na pruské vojenské akademii. Jeho otec byl důstojník v námořnictvu a sám Ritter jako dvacetiletý bojoval ve Freikorps na východní německé hranici. V roce 1927 získal doktorát v pedagogické psychologii na univerzitě v Mnichově a o tři roky později obdržel doktorát z medicíny na univerzitě v Heidelbergu. Téhož roku získal také lékařskou licenci a v roce 1934 získal specializaci v dětské psychologii. Své rezidentství strávil v Paříži, Berlíně a Curychu, a v roce 1936 habilitoval na univerzitě v Tübingenu.¹²⁵ Ritter se o Romy začal zajímat v době svého výzkumu „antisociálních mladistvých a biologie kriminality“, což byl vědní obor, který viděl příčinu kriminality v dědičných vlastnostech jednotlivců i skupin. Zajímavé je, že Ritter přes své nacionální zaměření nikdy nevstoupil do NSDAP. Mezi Ritterovy spolupracovníky patřili antropologové Gerhard Stein, Sophie Ehrhardt a Adolf Würth.¹²⁶

7.2 Ritterův tým

Sophie Ehrhardt se narodila v roce 1902 v Rusku. Svůj doktorát z antropologie získala v roce 1930, kdy studovala pod německým antropologem Theodorem Mollisonem, který také sponzoroval doktorát nechvalně proslulého osvětimského lékaře Josefa Mengeleho. K Ritterovi se připojila v roce 1937 a později samostatně studovala například Romy ve Východním Prusku anebo lodžské Židy.

Adolf Würth byl narozen v roce 1905 ve spolkové zemi Bádensko-Württembersko. Jako studijní obor na vysoké škole si nejprve vybral medicínu, ale později přešel na studium antropologie, ze které získal v Berlíně roce 1936 doktorát. Později se setkal s Ritterem, který ho přesvědčoval, aby se připojil k jeho výzkumnému týmu v Tübingenu. Jemu a Würthovi jejich spolupráce vydržela až do roku 1941, kdy byl Würth asi na měsíc odveden do armády. Würth stejně jako Ritter nikdy nevstoupil do NSDAP.

¹²⁵ FRIEDLANDER, Henry. Dostupné z: *The origins of Nazi genocide: from euthanasia to the final solution*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995, s. 249. ISBN 0-8778-2208-6.

¹²⁶ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 44-45. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

Ritterovou blízkou spolupracovnicí byla také Eva Justinová, která se narodila železničnímu úředníkovi v roce 1909 v Drážďanech. Po maturitě začala studovat na zdravotní sestru v Tübingenu, kde se seznámila s Robertem Ritterem a začala pro něj pracovat. V roce 1943 v Berlíně obdržela doktorát z antropologie.¹²⁷

Justinová se zabývala výzkumem 148 romských dětí, které vyrostly v sirotčincích nebo u necikánských pěstounů, a došla k závěru, že takto vychované děti vykazují větší amoralitu než cikánské děti vychovávané cikánskými rodiči. Důvod spatřovala v tom, že Cikány nelze kvůli jejich primitivnímu duševnímu vybavení integrovat do většinové společnosti. Tedy snaha o jakoukoliv asimilaci nebo edukaci Romů byla podle ní zbytečná. Navrhla tedy poslat všechny romské děti zpět ke svým rodinám a dospělé asociální jedince podrobit sterilizaci.¹²⁸

7.3 Soupis Romů v Německu

Ritter se v roce 1937 stal vedoucím *Výzkumného centra pro rasovou hygienu a biologii populace*, které spadalo pod Ministerstvo zdravotnictví¹²⁹ a bylo založeno na popud Ministerstva vnitra. Úkolem tohoto výzkumného institutu bylo shromažďovat informace o Cikánech a cikánských míšencích. Tato data pak měla být použita k formulování antiromské legislativy, o jejímž přijetí se diskutovalo už od roku 1936.¹³⁰ Centrum sloužilo jako mezičlánek mezi vědou a Hlavním říšským bezpečnostním úřadem (RSHA) a bylo financováno nejenom RSHA, ale i Německou vědeckou společností, která například financovala i osvětivský výzkum Josefa Mengeleho.¹³¹

Ritter a jeho tým, a to za pomoci policie a úředníků, navštěvovali města, vesnice, vzdělávací instituce, věznice a cikánské tábory, kde prohledávali matriční úřady, obecní archivy, policejní a soudní záznamy a rozmlouvali s Romy s cílem shromáždit o nich informace, jako jsou¹³² počet a totožnost vzdálených příbuzných, manželství s Neromy, zdravotní stav, záznamy z trestního

¹²⁷ FRIEDLANDER, Henry. Dostupné z: *The origins of Nazi genocide: from euthanasia to the final solution*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995, s. 250–251. ISBN 0-8778-2208-6.

¹²⁸ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 23–24. ISBN 80-244-0048-0.

¹²⁹ Dostupné z: FRASER, Angus a Marta MIKLUŠÁKOVÁ. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 211. ISBN 80-7106-212-X.

¹³⁰ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 44. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

¹³¹ FINGS, Karola; HEUSS, Herbert a SPARING, Frank. Dostupné z: *From „Race Science“ to the Camps: the Gypsies during the Second World War*. Hertfordshire: University of Hertfordshire, 1997, s. 30. ISBN 0-900458-78-X.

¹³² LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 45. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

rejstříku, dosažené vzdělání a míra sociální integrace.¹³³ Romové byli také podrobeni antropomorfním měřením – byla jim odebrána krev, sejmuty otisky prstů a byli vyfotografováni. Tyto informace pak výzkumníci zaznamenávali do genealogických tabulek. Pokud dotyční Romové odmítli spolupracovat, byli donuceni pod pohrůžkou zatčením a internací zůstat v koncentračních táborech. V roce 1939 Ritter a jeho spolupracovníci tímto způsobem shromáždili informace o 20 000 osobách.¹³⁴ Ke konci války v roce 1944 to už bylo skoro 30 000.¹³⁵ Někteří Romové se svoji etnickou příslušnost snažili zatajit tak, že předkládali křestní listy svých rodičů, aby tak prokázali své křesťanství. Další potom vstoupili do NSDAP anebo začali pracovat jako obchodní cestující.¹³⁶

7.4 Klasifikace Romů

Ritter došel k závěru, že Romové jsou dědičně degenerovaní a kriminální asociálové, jejichž touha cestovat a žít nomádským způsobem života je také vrozená. Ritter rozlišoval Romy na rasově čisté Romy a romské míšence, s tím, že 90 % Romů, které on a jeho tým vypátrali a klasifikovali, považoval za romské míšence.¹³⁷ Čímž se elegantně vyhnul problému, který spočíval v tom, že velké množství lidí považovalo Romy za „árijské“, jelikož pocházeli z Indie a jejich jazyk vycházel ze sanskrtu. Klasifikováním většiny Romů jako romských míšenců otevřel Ritter cestu k plošné diskriminaci většiny příslušníků tohoto etnika.¹³⁸

Podobně jako v případě Židů přišli Ritter a jeho spolupracovníci se stupnicí, která měla rozlišit Romy od Neromů, respektive od romských míšenců. Písmeno „Z“ znamenalo čistý Cikán (Zigeuner), ZM+ bylo označení pro cikánského míšence (Zigeunermischling) s převažujícím podílem cikánské krve, ZM značilo polovičního cikánského míšence a ZM- znamenalo míšence s převažujícím podílem německé krve. NZ (Nicht-Zigeuner) potom bylo zkratkou pro Necikány.¹³⁹

¹³³ FRIEDLANDER, Henry. Dostupné z: *The origins of Nazi genocide: from euthanasia to the final solution*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995, s. 251. ISBN 0-8778-2208-6.

¹³⁴ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 45. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

¹³⁵ FINGS, Karola; HEUSS, Herbert a SPARING, Frank. Dostupné z: *From „Race Science“ to the Camps: the Gypsies during the Second World War*. Hertfordshire: University of Hertfordshire, 1997, s. 33. ISBN 0-900458-78-X.

¹³⁶ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 22. ISBN 80-244-0048-0.

¹³⁷ FRIEDLANDER, Henry. Dostupné z: *The origins of Nazi genocide: from euthanasia to the final solution*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995, s. 251. ISBN 0-8778-2208-6.

¹³⁸ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 49. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

¹³⁹ FRIEDLANDER, Henry. Dostupné z: *The origins of Nazi genocide: from euthanasia to the final solution*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995, s. 253. ISBN 0-8778-2208-6.

Je třeba podotknout, že takto podrobná kvalifikace se v praxi příliš neuplatnila. V dobových písemnostech se většinou vyskytovaly fráze jako „převažující podíl cikánské krve“ apod. Dále je třeba upozornit na to, že Ritterova klasifikace se ne vždy řídila striktně genealogií. Ritter se kromě genealogie řídil také tím, jak Romové vypadali a působili, zda příslušeli k romsky hovořící komunitě, jestli žili „cikánským způsobem“ a jestli se od narození řídili kmenovými zákony.¹⁴⁰

Podle Rittera bylo dělicí kritérium mezi Neromem a romským míšencem počet Romů mezi jeho praprarodiči, přičemž stačilo, aby dva praprarodiče z celkových šestnácti byli Romové, aby byla osoba kvalifikována jako romský míšenec. Toto dělení bylo mnohem přísnější než u Židů, kde bylo dělicí kritérium pro kvalifikování osoby za židovského míšence jeden ze čtyř prarodičů. Toto přísnější zacházení s Romy se dá odůvodnit tím, že nacisté se příliš nebáli toho, že by se někdo ze zahraničí nebo z Německa postavil na stranu Romů.¹⁴¹ Zajímavé je, že nacisté měli zcela odlišné přístupy v zacházení s míšenci Romů a míšenci Židů. Se židovskými míšenci bylo zacházeno o poznání lépe než s čistokrevnými Židy, kteří byli v očích nacistů nepřítelem číslo jedna. Zatímco pro Romy bylo výhodnější být kvalifikován jako čistý Rom než romský míšenec.¹⁴²

¹⁴⁰ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 37. ISBN 80-244-0048-0

¹⁴¹ FINGS, Karola; HEUSS, Herbert a SPARING, Frank. Dostupné z: *From „Race Science“ to the Camps: the Gypsies during the Second World War*. Hertfordshire: University of Hertfordshire, 1997, s. 32. ISBN 0-900458-78-X.

¹⁴² LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 55. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

VIII. Vybrané antiromské nacistické právní předpisy

8.1 Zákon k omezení dědičně nemocného potomstva

Zákon k omezení dědičně nemocného potomstva byl přijat 14. července 1933. Na první pohled se jednalo o eugenický zákon, který neměl za úkol zasahovat proti osobám na základě jejich rasy, etnika nebo sociálního postavení, ale na základě jejich tělesných, či mentálních vad a nemocí. Předlohami zákona byly pruský návrh sterilizačního zákona z roku 1932 a americký sterilizační zákon z roku 1922. Zásadní rozdíl mezi pruským návrhem a zákonem z roku 1933 spočíval v tom, že v nacistickém zákoně byla možnost sterilizovat osoby bez jejich souhlasu, zatímco pruský návrh byl založen na principu dobrovolnosti.¹⁴³

Nuceně sterilizovány mohly být osoby, jež byly „dědičně nemocné“, konkrétně trpící jednou z těchto nemocí: kognitivní slabomyslnost, dědičná hluchota, dědičná slepota, schizofrenie, bipolární porucha, dědičná epilepsie, Huntingtonova nemoc, vážné tělesné deformace a také chronický alkoholismus. Tento výčet byl problematický v tom, že některé tyto nemoci nebyly dědičné, a že některé pojmy byly až příliš vágní.¹⁴⁴ O sterilizaci osob potom rozhodovalo 181 soudů pro dědičné zdraví ustavených v roce 1934, které se skládaly z právníka a dvou doktorů, z nichž jeden musel být expert na genetickou patologii. Osoby vhodné pro sterilizaci se do hledáčku soudů dostávaly přes jejich ošetřující lékaře, již měli ze zákona povinnost jejich nahlašování a předkládání spisů s jejich anamnézami. To bylo samozřejmě v rozporu s právem pacientů držet jejich lékařské záznamy v tajnosti. Jako jisté protiopatření byla jednání těchto soudů striktně tajná, a jsou dokonce dodnes chráněna německými zákony.¹⁴⁵

Soudy začaly později klasifikovat asociální chování jako dědičné nemoci, čímž otevřely cestu k aplikování zákona také na Romy. Ošetřující lékaři zasílali žádosti o sterilizaci s poměrně účelovými odůvodněními, jež jim ale většinou procházela. Jeden brémský doktor žádal sterilizaci mladé Romky proto, že „byla špinavá a silně kouřila“ a také spáchala krádež a podvod. Jiní doktoři se snažili Romy poslat na sterilizaci za „zločiny“ jako nedodržování školní docházky, nezaměstnanost, rozvody, pobírání dávek a „cikánský způsob života“. Zákon k omezení dědičně

¹⁴³ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 39. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

¹⁴⁴ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Dostupné z: *The Racial State: Germany, 1933–1945*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1991, s. 136–137. ISBN 0-521-39114-8.

¹⁴⁵ PROCTOR, Robert N. Dostupné z: *Racial hygiene: medicine under the nazis*. Harvard: Harvard University Press, 1988, s. 102–104. ISBN 0-674-74578-7.

nemocného potomstva se tedy stal jedním z prvních nástrojů pro perzekuci Romů v nacistickém Německu.¹⁴⁶

8.2 Norimberské zákony

8.2.1 Jejich aplikace na Romy

Je třeba zdůraznit, že Romové nebyli výslovně zmíněni v textu Norimberských zákonů, přesto se ale na ně podle polooficiálního komentáře Stuckarta a Globkeho zákony vztahovaly. Romům podobně jako Židům kolovala v žilách „cizí krev“, tudíž jim nemohlo být dovoleno uzavírat manželství nebo mít sexuální styk s těmi, již byli „německé krve“. Cílem tedy bylo neohrožovat rasovou čistotu Němců.¹⁴⁷ Absence zmínky o Romech v Norimberských zákonech jasně dokazuje, že Romové, ač nechtění a nenávidění, byli v Německu až nepřítel číslo dvě. Židé byli hlavní nepřátelé nacistického režimu, a to ze dvou hlavních důvodů. Prvním důvodem bylo to, že Židé se – na rozdíl od Romů – často vyskytovali v mocenských postaveních. Druhý důvod byl rozdíl v počtu příslušníků obou skupin. Židů bylo v roce 1933 na území Německa 525 000, zatímco Romů bylo dvacetkrát méně, a to 26 000.¹⁴⁸

Mezi Norimberské zákony patřily zákon o říšském občanství, zákon o ochraně německé krve a cti a zákon o říšské vlajce.

8.2.2 Zákon o říšském občanství

Paragraf 1 **zákona o říšském občanství** ze dne 15. září 1935 zavedl pojem státního příslušníka, jímž byl ten, kdo náležel do ochranného svazku Německé říše a za to jí byl zavázán.

Paragraf 2 potom definoval pojem říšského občana, jímž byl státní příslušník německé nebo druhově příbuzné krve, který svým chováním dokazuje, že je ochoten a schopen sloužit věrně německému národu a říši. Dále stanovil, že jedině říšský občan může být nositelem všech politických práv. Pod pojem „druhově příbuzné krve“ spadali všichni příslušníci evropských národů, samozřejmě s výjimkou Židů a Romů.¹⁴⁹

¹⁴⁶ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 40. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

¹⁴⁷ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Dostupné z: *The Racial State: Germany, 1933–1945*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1991, s. 116. ISBN 0-521-39114-8.

¹⁴⁸ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 43. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

¹⁴⁹ Dostupné z: *Norimberské zákony*. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2014, s. 27-28. ISBN 978-80-875-29-6.

8.2.3 Prováděcí nařízení zákona o říšském občanství

První prováděcí nařízení zákona o říšském občanství ze dne 14. listopadu 1935 znovu zdůrazňovalo, že pouze říšský občan může být nositelem plných politických práv, a dále říkalo, že Žid nemůže být říšským občanem, nemá hlasovací právo a nemůže zastávat veřejný úřad. Dále se zabývalo definováním Židů a židovských míšenců, kdy židovským míšencem je ten, kdo pochází z jednoho nebo ze dvou plně židovských prarodičů, a Židem ten, kdo je původem od nejméně tří židovských prarodičů. Židem byl také např. židovský míšenec, který pocházel nejméně ze dvou židovských prarodičů a byl v manželství se Židem anebo členem židovské náboženské obce.¹⁵⁰ Toto ustanovení se na Romy nevztahovalo, jelikož na ně bylo, jak jsme si již řekli výše, aplikováno jiné a přísnější pravidlo, kdy romský míšenec byl každý, kdo měl mezi svými prarodiči alespoň dva Romy.¹⁵¹

Druhé prováděcí nařízení ze dne 21. prosince 1935 se zabývalo definováním říšských úředníků a nositelů veřejných úřadů, třetí prováděcí nařízení z 14. června 1938 se týkalo definice židovských živnostenských podniků a čtvrté prováděcí nařízení z 25. července 1938 rušilo aprobaci židovských lékařů, a tím jim v podstatě zakazovalo vykonávat svou lékařskou praxi.¹⁵²

8.2.4 Zákon na ochranu německé krve a cti

Paragraf 1 **zákona na ochranu německé krve a cti** stanovoval zákaz sňatků mezi státními příslušníky a Židy. Dále říkal, že také takové sňatky uzavřené v cizině jsou neplatné.

Paragraf 2 zakazoval mimomanželský styk mezi Židy a státními příslušníky.

V § 3 potom stálo, že Židé nesmějí ve své domácnosti zaměstnávat státní příslušníky krve německé nebo druhově příbuzné, již jsou mladší 45 let.

Paragraf 4 potom zakazoval Židům vztyčovat říšskou vlajku a ukazovat národní barvy.

V § 5 poté stanovoval tresty. Trestem za porušení zákazu stanoveném v § 1 mělo být vězení anebo káznice. Stejný trest měl postihnout muže, který porušil ustanovení § 2, a kdo porušil § 3 nebo § 4, měl být potrestán vězením až jednoho roku nebo peněžitou pokutou. Případně oběma těmito tresty zároveň.¹⁵³

¹⁵⁰ Dostupné z: *Norimberské zákony*. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2014, s. 28–32. ISBN 978-80-875-29-6.

¹⁵¹ FINGS, Karola; HEUSS, Herbert a SPARING, Frank. Dostupné z: *From „Race Science“ to the Camps: the Gypsies during the Second World War*. Hertfordshire: University of Hertfordshire, 1997, s. 32. ISBN

¹⁵² Dostupné z: *Norimberské zákony*. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2014, s. 32–42. ISBN 978-80-875-29-6.

¹⁵³ Tamtéž, s. 43–45.

8.3 Výnos o boji proti zločinu

V roce 1937 byl vydán **Výnos o boji proti zločinu**, který cílil na tzv. asociály. Byly to osoby, jež se nechtěly zařadit do společnosti, i když nespáchaly žádné zločiny. Mezi postižené kategorie osob patřili žebráci, prostitutky, alkoholici, osoby nakažené infekčními chorobami, jež se odmítaly léčit, a také tuláci (Romové). Můžeme si všimnout, že tento předpis pracuje s Romy jako se sociální kategorií, nikoliv jako s etnickou nebo rasovou skupinou. Na základě tohoto předpisu byla uvalena vazba na nejméně 200 osob z každého okresu, mezi ně patřili i Romové a osoby, které kočovaly cikánským způsobem, a byly odeslány do koncentračního tábora v Buchenwaldu. Skutečným cílem internace těchto osob bylo pravděpodobně získání pracovních sil pro výstavbu budoucích koncentračních táborů.¹⁵⁴

O tom, na které osoby bude uvalena tato preventivní vazba, ale i o jejím skončení rozhodoval s konečnou platností Říšský úřad kriminální policie v Berlíně, k němuž podávaly žádosti lokální kriminální policie v daných městech. Jednotlivé případy měly být přezkoumány každých dvanáct měsíců, ale internované osoby nedisponovaly žádnými opravnými prostředky, jimiž by mohly rozhodnutí zvrátit.¹⁵⁵ Mnoho Romů bylo zatčeno pouze z toho důvodu, že nebyli schopni prokázat, že mají stálé zaměstnání nebo místo bydliště. V žádostech o preventivní vazbu podaných kriminální policií se vždy vyskytovala sekce nazvaná „trestní minulost“, kde byl popsán dosavadní život dané osoby a její případné prohřešky proti právu. Například v „trestní minulosti“ romského muzikanta Karla P. bylo napsáno pouze to, že nikdy neměl stálé zaměstnání. Na základě tohoto prohřešku byl poslán do Sachsenhausenu, kde byl až do roku 1942.

V roce 1939 už bylo takto internováno více než 10 000 osob z řad „asociálů“. Jen v Buchenwaldu jich bylo vězněno 4 600. Zbytek byl přesunut do dalších koncentračních táborů v Sachsenhausenu, Dachau, Mauthausenu a Flossenbürgu. Jaký podíl vězňů tvořili Romové, není známo.¹⁵⁶

¹⁵⁴ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 27–28. ISBN 80-244-0048-0.

¹⁵⁵ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 26. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

¹⁵⁶ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 30–31. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

8.4 Boj proti Cikánské pohromě

V prosinci roku 1938 vydal Himmler výnos s názvem *Boj proti Cikánské pohromě*, jenž představoval zásadní změnu v přístupu nacistů k řešení cikánské otázky. Nacisté opustili svoji původní rétoriku, kdy perzekuci Romů ospravedlňovali sociálními důvody, jako byl jejich asociální způsob života, a otevřeně v tomto výnosu prohlásili, že problémy s Romy je třeba řešit na základě jejich „vnitřních rasových charakteristik“. Na Romy bylo tedy od této chvíle nahlíženo jako na cizí a podřadnou rasu.¹⁵⁷

K tomu, aby mohli nacisté proti Romům represivně zasáhnout, bylo nejprve třeba zjistit, kolik jich na území Říše ve skutečnosti žije. Za tímto účelem nařizoval tento výnos soupis a registraci všech Romů, romských míšenců, ale také ostatních osob žijících romským způsobem života.¹⁵⁸ Registrace měla být provedena Říšskou centrálou pro boj proti cikánskému zlořádu v Říšském úřadu kriminální policie, která měla za úkol shromáždit osobní data o všech výše vyjmenovaných osobách starších šesti let. O tom, kdo je Rom, romský míšenec nebo romským způsobem života žijící osoba, pak s konečnou platností rozhodoval Říšský úřad kriminální policie na základě vyšetření a následujících znaleckých posudků prováděných rasovými experty. Výnos dále omezoval vydávání pasů a licencí k provozování podomního obchodu, jež mohly být nově vydány až po tom, co policie shromáždila o dané osobě všechny informace a poté, co proběhlo rasově-biologické vyšetření.¹⁵⁹

V roce 1939 byly vydány prováděcí pokyny, které obsahovaly další rasově podmíněné zákazy a příkazy. Jedno z těchto ustanovení stanovilo povinnost všem policejním centrálám zřídit oddělení pro cikánskou otázku. Všem osobám, na něž se aplikoval tento zákon, byly vydány pasy, jež je odlišovaly jak od sebe, tak od ostatních obyvatel říše. Čistí Romové dostali pasy hnědé barvy, romští míšenci modré barvy a osoby žijící romským způsobem života pasy šedivé. Kromě toho bylo Romům zakázáno zůstat na jednom místě déle než dvě noci. Cizí Romové byli z Německa vyhoštěni a těm, kteří se chtěli do Německa dostat, byl vstup zakázán.¹⁶⁰ V pokynech byla rovněž

¹⁵⁷ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 36. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

¹⁵⁸ TCHERENKOV, Lev a LAEDERICH, Stéphane. Dostupné z: *The Roma: otherwise known as Gypsies, Gitanos, Gýftoi, Tsiganes, Tigani, Çingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Vol. 1., History, language, and groups*. Basel: Schwabe, c2004, s. 159. ISBN 3-7965-2090-1.

¹⁵⁹ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 52-53. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

¹⁶⁰ KENRICK, Donald a GRATTAN PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 29. ISBN 80-244-0048-0.

vyjádřena potřeba přijmout komplexní právní předpis se silou zákona, který by důkladněji upravil cikánskou otázku. Zvláště by měl zabránit míšení čisté německé krve s krví cikánskou a fyzicky oddělit Romy od Němců. Žádný takový zákon však nebyl nikdy přijat.¹⁶¹

Zároveň je ale důležité zdůraznit, že předpis nebyl aplikován pouze na Romy, ale i na osoby, které žily kočovnickým způsobem života stejně jako Cikáni, což byli zejména Jenišové. S těmito „bílými Cikány“, kteří neměli z etnického hlediska s Romy nic společného, bylo zacházeno stejně jako s Romy, a v některých instancích dokonce hůře. Například ustanovení týkající se zákazu bydlet v pohraničních oblastech se vztahovalo na kočující Jeníše, ale na usedlé Romy nebo romské míšence nikoliv. Tedy i tento předpis se úplně nezbavil rozlišování a diskriminace osob na základě jejich sociálního chování.¹⁶²

8.5 Himmlerův výnos

Vyvrcholením nacistické perzekuce Romů byl Himmlerův výnos ze dne 16. prosince 1942, který nařizoval deportaci Romů z Německa, ale i z jimi podrobených a kontrolovaných zemí, a to včetně protektorátu Čechy a Morava, do osvětimského koncentračního tábora. Krátce poté, dne 29. prosince 1943, vydal Hlavní úřad říšské bezpečnosti prováděcí nařízení, jež provádělo Himmlerův výnos a upravovalo otázky jako organizaci transportů, schvalování preventivní vazby a vyhotovování vězeňské dokumentace.¹⁶³

Výnos měl zvláštní osobní působnost. Měl být aplikován výlučně na Cikány, cikánské míšence a neněmecké Cikány, již pocházeli z Balkánu. Z působnosti měli být naopak vynětí rasově čistí Sintové a tzv. Lalleri společně s míšenci těchto skupin.¹⁶⁴ Další výjimky se měly vztahovat na Cikány provdané za německého partnera, asimilované a usedlé Cikány se stálým zaměstnáním, zaměstnance ve zbrojním průmyslu, Cikány působící v armádě a ty, kteří z ní byli propuštěni s vyznamenáním anebo utrpěli zranění, Cikány, kteří byli cizí státní příslušnosti, a také manželé, manželky a nezaopatřené děti výše uvedených skupin. Vynechané osoby se měly místo toho

¹⁶¹ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Dostupné z: *The Racial State: Germany, 1933–1945*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1991, s. 121. ISBN 0-521-39114-8.

¹⁶² LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 54. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

¹⁶³ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Romové v České republice včera a dnes*. 2. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s. 38–39. ISBN 80-7067-310-9.

¹⁶⁴ NEČAS, Ctibor. Dostupné z: *Z Brna do Auschwitz-Birkenau: první transport moravských Romů do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau*. Brno: Muzeum romské kultury, 2000, s. 9. ISBN 80-902476-3-6.

podrobit nucené sterilizaci. Je třeba podotknout, že teorie a praxe se v tomto případě velmi lišily. Policie při razích zatýkala všechny Cikány a na tyto výjimky příliš nedbala.¹⁶⁵

Nápad ušetřit rasově čisté Cikány z kmenů Sinti a Lalleri a zachovat je jako jistou formu etnické zajímavosti vzešel od Heinricha Himmlera, ale ne všichni nacističtí pohlaváři s ním souhlasili. Opačný názor zastával vedoucí Hitlerovy kanceláře Martin Bohrmann, který chtěl vyhladit všechny Cikány bez výjimky.¹⁶⁶

Bohrmann zaslal 3. prosince Himmlerovi dopis, kde vyjádřil své nesouhlasné stanovisko s Himmlerovým plánem. Bohrmann v dopise nesouhlasil s tím, že vybraným Romům má být povoleno volně cestovat po Německu, mluvit svým jazykem, vykonávat své rituály a praktikovat své zvyky. Některým Romům mělo být dokonce povoleno sloužit v armádě. Himmler tuto výjimku ospravedlňoval tím, že tito Romové nežili asociálním způsobem života, a také proto, že přejali a uchovali německé zvyky a obyčeje.¹⁶⁷

Dále argumentoval tím, že takové opatření by nebylo chápáno ani podpořeno nižšími lidry NSDAP a ani německou veřejností. V čemž měl podle autora Guentera Lewyho nejspíše pravdu, jelikož Romové byli v Německu dlouhodobě neoblíbeni a spousta hlasů ozývajících se z vnějšku i uvnitř strany volala po přísných opatřeních, která by se vypořádala s „cikánskou nálezou“. Odvolával se i na samotného vůdce, který by podle jeho názoru s plánem také nesouhlasil.¹⁶⁸

Himmler svůj plán začal realizovat už v říjnu 1942, kdy pověřil devět cikánských zástupců sestavením seznamu lidí, kteří měli být ušetřeni. Tuto výjimku v praxi policie také ignorovala, takže žádný Rom nemohl mít skutečnou jistotu, že nebude do Osvětimi nakonec také odeslán.¹⁶⁹

¹⁶⁵ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 41. ISBN 80-244-0048-0.

¹⁶⁶ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. Dostupné z: *The Racial State: Germany, 1933–1945*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1991, s. 125. ISBN 0-521-39114-8.

¹⁶⁷ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 40. ISBN 80-244-0048-0.

¹⁶⁸ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s.140. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

¹⁶⁹ Dostupné z: FRASER, Angus a Marta MIKLUŠÁKOVÁ. *Cikáni*. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 218. ISBN 80-7106-212-X.

IX. Vyrovnání

Po skončení druhé světové války se vynořila klíčová otázka, již bylo třeba zodpovědět: Kdy začalo rasové pronásledování a diskriminace romského etnika? Německé soudy a instituce se záměrně snažily určit co nejpozdější datum, aby minimalizovaly částku, kterou by musely vyplatit romským obětem na odškodném.¹⁷⁰

V roce 1953 přijala Spolková republika Německo zákon o odškodnění, který měl zajistit možnost žádat o odškodnění těm osobám, jež utrpěly újmu a byly perzekvovány na základě rasy, náboženského vyznání, ideologie nebo svého odporu proti nacionálnímu socialismu. Problém byl v tom, že podle zákonodárců neměli Romové patřit ani do jedné z těchto skupin, a to z důvodu, že právní předpisy přijaté po nástupu nacistů byly v první řadě policejní opatření, jež měla za úkol zajišťovat veřejné bezpečí a předcházet zločinu, než rasově zaměřené na diskriminační předpisy, které by pod tento zákon spadaly.¹⁷¹

Důležitým milníkem byl rok 1956, kdy nejvyšší německý trestní soud vydal rozhodnutí, v němž prohlásil, že Romové byli rasově diskriminováni až od roku 1943. Své rozhodnutí potom změnil o sedm let později, kdy uznal, že rasová diskriminace začala už v roce 1938. Tento problém se samotným přiznáním nároku na odškodnění naneštěstí nebyl jediný, kterému Romové na cestě k odškodnění museli čelit. O návrzích na odškodnění často rozhodovaly komise, v jejichž čele stáli lidé, kteří se sami podíleli na jejich diskriminaci za druhé světové války.¹⁷²

Mnoho Romů neumělo číst a psát, tudíž ani netušili, že mají na nějaké reparace vůbec nárok, jiní chovali více než oprávněné podezření k autoritám, a nechtěli proto sdílet své zkušenosti z koncentračních táborů, protože se báli, že by to mohlo vést k dalším zásahům proti nim. Romům také nebylo přiznáno odškodnění za své mrtvé manžele a manželky, jelikož instituce neuznávaly romské manželství za platné. Dále Romům nejprve nebylo uznáno odškodnění za jejich nedobrovolnou sterilizaci. Důvodem mělo být to, že sterilizace nijak nezmenšuje schopnost

¹⁷⁰ KENRICK, Donald a Grattan PUXON. Dostupné z: *Cikáni pod hákovým křížem*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 29. ISBN 80-244-0048-0.

¹⁷¹ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 203. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

¹⁷² TCHERENKOV, Lev a LAEDERICH, Stéphane. Dostupné z: *The Roma: otherwise known as Gypsies, Gitanos, Gýftoi, Tsiganes, Tigani, Çingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Vol. 1., History, language, and groups*. Basel: Schwabe, c2004, s. 181-182. ISBN 3-7965-2090-1.

člověka najít si práci a zajišťovat obživu. Trvalo to 35 let od konce druhé světové války, kdy německá vláda vyplatila 5 000 německých marek obětem nucené sterilizace.¹⁷³

Českým Romům bylo přiznáno odškodnění v roce 2016, a to zásluhou Výboru pro odškodnění romského holocaustu, jehož prezidentem a zakladatelem byl romský aktivista Čeněk Růžička. Jednalo se o výplatu jednorázové částky 2 500 eur (v té době přibližně 67,5 tisíce korun). Vzhledem k tomu, že od romského holocaustu k výplatě tohoto odškodnění uplynulo 71 let, dostala se vyplacená částka pouze k 10 stále žijícím obětem.¹⁷⁴

¹⁷³ LEWY, Guenter. Online. Dostupné z: *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 203. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-12-6].

¹⁷⁴ HRADÍLKOVÁ BÁRTOVÁ, Eliška. *Průlom: Romové přeživší holocaust získají odškodnění*. Online. HlídacíPes.org. 2016. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/prulom-romove-prezivsi-holocaust-ziskaji-odskodneni/>. [cit. 2023-12-13].

X. Luník IX

10.1 Historie Luníku IX

První zmínka o samostatné romské čtvrti v Košicích zvané Tábor pochází už z roku 1686. Městská část Tábor se nacházela na jihozápadním okraji historického centra města. Jednalo se o značně sociálně diverzifikovanou čtvrť. Řadové domy movitějších Romů, jako byl vajda (starosta cikánské čtvrti), hudebníci, primáši a kapelníci, stály blíže k centru města, zatímco dále od centra města směrem na dnešní Moldavskou cestu stály chatrče a boudy romské chudiny. Podle soupisu z roku 1924 žilo v Košicích 771 Romů. V roce 1927 provedlo policejní ředitelství v Košicích vlastní sčítání a došlo k závěru, že ve městě žije téměř 2 500 Romů. Získat přesný počet Romů žijících v Košicích byl nesnadný úkol, jelikož více než polovina Romů se vyhýbala jakékoliv úřední evidenci a často měnila své bydliště.¹⁷⁵

Cikánský tábor v Košicích, nazývaný v té době cikánský tábor pod Moldavskou cestou, zažíval po druhé světové válce velký přísun dělníků z venkova, jenž společně s rozsáhlou urbanizací měl velmi negativní vliv na životní úroveň tamějších obyvatel. Počet Romů narůstal. Nápad postavit Romům samostatné sídliště vznikl už v polovině 60. let, ale samotná výstavba Luníku IX začala až na konci 70. let, kdy rada městského národního výboru schválila postavení sídliště bez zvláštního zaměření.¹⁷⁶

Sídliště Luník IX nebylo vždy obydleno pouze Romy. Podle původního záměru v sídlišti společně s Romy bydleli vojáci a policisté, kteří se ale v průběhu několika let odstěhovali. V roce 1981 město Košice přijalo „Koncepti řešení otázek cikánských obyvatel na roky 1981 až 1985“. Koncepte měla za cíl vyřešit problém s bydlením romských rodin tak, že by odstranila romské chatrče nacházející se v místním romském táboře, a zároveň vyprázdnit potenciálně lukrativní budovy nacházející se v historickém centru města.¹⁷⁷ Je třeba podotknout, že městská část Tábor nikdy nebyla výlučně romskou čtvrtí.

Začátkem druhé světové války a po připojení Košic k Maďarsku se životní podmínky Romů výrazně zhoršily. Podle maďarských státních orgánů z roku 1939 žilo ve čtvrti Tábor okolo 1 500 Romů. V jednom příbytku o rozloze 150–200 m² žilo průměrně 50 osob, což mělo za následek špatné hygienické podmínky, které nahrávaly šíření tyfu, tuberkulózy a dalších infekčních

¹⁷⁵ FICERI, Ondrej. Dostupné z: *Luník IX: Zrod rómskeho geta*. Košice: Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, 2022, s. 31. ISBN 978-80-89524-74-7.

¹⁷⁶ JUROVÁ, Anna. Likvidácia Tábora a vznik sídliska Luník IX. Online. *Město a dějiny*. 2015, roč. 4, č. 1, s. 30. Dostupné z: <https://www.upjs.sk/public/media/15017/MaD-2015-1-Jurova.pdf>. [cit. 2023-11-20].

¹⁷⁷ *Naděje pro Luník IX: Nestačí přijít jako hrdina s kamerou (1. část)*. Online. Romea.cz. 2019. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zahranici/nadeje-pro-lunik-ix>. [cit. 2023-11-20].

onemocnění. Přibližně 200 Romů se pak usadilo v třiceti chatrčích na východním břehu řeky Hornádu. V roce 1944 byla košická romská komunita koncentrována v místní cihelně na Moldavské cestě, která předtím sloužila jako místo koncentrace i pro židovské obyvatele.¹⁷⁸

Po druhé světové válce začal počet Romů ve městě rychle stoupat, což dokládají výsledky policejního sčítání Romů z roku 1947, nařízeného ministrem vnitra. Oficiálně se mělo jednat pouze o soupis potulných Cikánů, ale z tehdejších interních předpisů jasně vyplývá, že se měli evidovat všichni Cikáni ve státě. Podle této evidence v Košicích tehdy sídlilo 1 185 osob, což značilo nárůst od sčítání provedeného v roce 1924. Romové do Košic přicházeli převážně z venkova, a to nejen z východního Slovenska. Do města migrovali převážně hudebníci, ale přicházeli i níže společensky a sociálně postavení dělníci, služky a nezaměstnaní.¹⁷⁹

Myšlenka postavit v Košicích první sídliště čistě pro Romy byla poprvé nastolena v koncepci řešení otázek romského původu z roku 1964.¹⁸⁰ Důvodů pro výstavbu sídliště bylo několik. Prvním důvodem, jenž vedl k výstavbě romského sídliště, bylo zaostalé soustředění Romů v táboře pod Moldavskou cestou, které zasahovalo až do centra města a sousedilo s hlavní výjezdovou komunikací z Košic. Dalším důvodem byl obrovský příliv nově příchozích Romů z venkova za prací, již neměli kde bydlet. Posledním důvodem byl velký počet romských bytů III. a IV. kategorie v historické části Košic.¹⁸¹

První stěhování romských rodin na Luník IX probíhalo v roce 1981, kdy bylo z tábora pod Moldavskou cestou přemístěno 64 rodin v počtu 315 osob a z historického centra Košic potom 140 rodin v celkovém počtu 872 osob. Dohromady bylo takto přemístěno 138 bytových jednotek.¹⁸²

10.2 Názor majoritní společnosti na Luník IX

V Košicích lze vysledovat dva názorové proudy ohledně vzniku Luníku IX. První pohled vnímá Luník IX jako nezdařilý experiment. Experti na sociální péči pracující v košické městské správě zastávají názor, že Romové dostali od komunistů zadarmo byty v nejlepší části města. Tento krok

¹⁷⁸ FICERI, Ondrej. Dostupné z: *Luník IX: Zrod rómskeho geta*. Košice: Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, 2022, s. 33–34. ISBN 978-80-89524-74-7.

¹⁷⁹ JUROVÁ, Anna. Likvidácia Tábora a vznik sídliska Luník IX. Online. *Město a dějiny*. 2015, roč. 4, č. 1, s. 32. Dostupné z: <https://www.upjs.sk/public/media/15017/MaD-2015-1-Jurova.pdf>. [cit. 2023-11-20].

¹⁸⁰ JUROVÁ, Anna. Likvidácia Tábora a vznik sídliska Luník IX. Online. *Město a dějiny*. 2015, roč. 4, č. 1, s. 34. Dostupné z: <https://www.upjs.sk/public/media/15017/MaD-2015-1-Jurova.pdf>. [cit. 2023-11-20].

¹⁸¹ JUROVÁ, Anna. Likvidácia Tábora a vznik sídliska Luník IX. Online. *Město a dějiny*. 2015, roč. 4, č. 1, s. 36. Dostupné z: <https://www.upjs.sk/public/media/15017/MaD-2015-1-Jurova.pdf>. [cit. 2023-11-20].

¹⁸² JUROVÁ, Anna. Likvidácia Tábora a vznik sídliska Luník IX. Online. *Město a dějiny*. 2015, roč. 4, č. 1, s. 43. Dostupné z: <https://www.upjs.sk/public/media/15017/MaD-2015-1-Jurova.pdf>. [cit. 2023-11-20].

je vnímán ze strany městské správy velmi negativně, kdy se komunisté měli rozhodovat spíše na základě ideologie než na základě praktických znalostí romské minority. Tento narativ byl hojně reprezentován médii a shoduje se s většinovým názorem slovenské společnosti. Druhý pohled vidí myšlenku vytvoření etnicky smíšené čtvrti jako v zásadě dobrou, která ale selhala, protože KSC postrádala potřebné znalosti a nástroje k její bezproblémové realizaci. Smíšení několika romských klanů a rodin bez provedení jakékoliv sociální a komunitní práce se ukázalo velmi obtížné. Tento názor je zastáván převážně zástupci nevládních organizací, romskými aktivisty a akademiky.¹⁸³

10.3 Mašličkovo

V roce 2018 musely být zbourány dva panelové domy z důvodu narušené statiky. Mnozí obyvatelé těchto domů zůstali bez bydlení, jelikož neměli platné nájemní smlouvy. Svou situaci vyřešili tak, že si u Luníku IX postavili nelegální osadu Mašličkovo. Do osady nevede vodovod ani elektřina nebo topení.¹⁸⁴ V Mašličkovu žije momentálně 200 až 250 lidí.¹⁸⁵

10.4 Současná situace a svítání na lepší časy

V roce 2019 vypracovalo slovenské ministerstvo vnitra Atlas romských komunit, který obsahuje velice podrobné informace o demografii Romů na Slovensku. Podle tohoto atlasu žilo v roce 2019 v Luníku IX v 386 nájemních bytech 6 907 obyvatel s tím, že drtivá většina (91 až 100 %) z nich byli Romové. Druhá největší koncentrace Romů v Košicích je potom v městské části Džungľa (41–50 %), kde žije 713 obyvatel.¹⁸⁶ Pro porovnání žilo, dle tehdejšího starosty, v Luníku IX v roce 1992 přibližně 32,5 % neromských obyvatel.¹⁸⁷

V jednom bytě potom žije klidně až 14 osob. Obyvatelé v roce 2021 dlužili za elektřinu přes 2,3 milionu eur. V roce 2011 byl dluh za energii, nájem a svoz odpadu 6,3 milionu eur. Z důvodu neplacení byl tamějším Romům odstaven přísun teplé vody úplně, přičemž studená voda tekla pouze dvě hodiny denně. V létě roku 2012 byla pak dodávka vody zrušena úplně z důvodu

¹⁸³ FILČÁK, Richard a FICERI, Ondrej. Making the Ghetto at Luník IX, Slovakia: People, Landfill, and the Myth of the Urban Green Space. Online. *Sociologický časopis*. 2021, roč. 57, č. 3, s. 299–300. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <https://doi.org/10.13060/csr.2021.020>. [cit. 2023-11-22].

¹⁸⁴ *Naděje pro Luník IX: Nestačí přijít jako hrdina s kamerou (1. část)*. Online. Romea.cz. 2019. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zahranici/nadeje-pro-lunik-ix>. [cit. 2023-11-20].

¹⁸⁵ *Atlas rómskych komunit 2019*. Online. Úrad vlády Slovenskej republiky. 2019. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>. [cit. 2023-12-29].

¹⁸⁶ *Atlas rómskych komunit 2019*. Online. Úrad vlády Slovenskej republiky. 2019. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>. [cit. 2023-12-29].

¹⁸⁷ *Segregácia Rómov na príklade vybraných slovenských miest*. Online, referát. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, 2014. Dostupné z: http://www.humannageografia.sk/clanky/Suvada_Martin_Segregacia_Romov_na_priklade_vybranych_slovensky_ch_miest.pdf. [cit. 2024-01-01].

podezření na únik vody z vodovodních přípojek. Většina rezidentů nemá platnou nájemní smlouvu. Poměr těch se smlouvou a bez ní je jeden ku 15.¹⁸⁸

Sídlíštní byty jsou dílem spravovány bytovým podnikem města a dílem městskou částí. Prvně jmenované byty mají regulované nájemné a obyvatelé získávají vodu z hydrantu situovaného před bytovkou. Ve druhých byl zaveden kreditní systém na vodu a energii.¹⁸⁹

V rozhovoru pro Parlamentní listy popisuje starosta Marcel Šaňa fungování kreditního systému na energii. Věc funguje tak, že si uživatelé dobíjejí kredit na městském úřadě a přes mobilní aplikaci pak v reálném čase zjistí, kolik energie už spotřebovali. Když svůj kredit spotřebují, systém je pustí do dluhu maximálně 5 eur. Pro splacení dluhu a dobítí kreditu si pak znovu musejí dojít na městský úřad. Na podobném principu funguje i spotřeba vody. Uživatelé si na městském úřadě dobíjejí čipovou kartu, kterou vkládají do vodoměru, jež stáhne data z karty, ale vždy na ní ponechá kubík vody jako rezervu na víkend nebo svátek. Systém je výhodný v tom, že lidé mají přesné údaje o tom, kolik vody a energie spotřebují.¹⁹⁰

Zlepšila se také situace ohledně hald odpadků o hmotnosti několika tun, které vznikly tak, že obyvatelé vyhazovali veškerý odpad z oken na ulici. Dnes jsou haldy zcela odklizeny a jejich opětovnému hromadění brání nově nainstalovaný kamerový systém a veřejné osvětlení. Dvacet šest kamer zabírá prostředí před paneláky a stejný počet je potom umístěn uvnitř paneláků na každém poschodí. Tím je zajištěno zjištění viníka, který je následně upozorněn, že při opětovném spáchání stejného prohřešku mu nebude prodloužena nájemní smlouva.¹⁹¹

V roce 2018 byla pak zveřejněna urbanistická studie v rámci projektu „Budujeme nádej na Luníku IX“, podle které byl už postaven komunitní dům s více byty v Hrebendově ulici a počítá se také se svépomocnou výstavbou rodinných domů. Celý projekt zastřešuje ETP Slovensko. Výstavba funguje tak, že lidé, kteří splní podmínky účasti v projektu, obdrží půjčku na výstavbu rodinného domu, který pak následně svépomocí, ale za účasti autorizovaného stavebního dozoru postaví.

¹⁸⁸ *Podle britského deníku Daily Mail patří Luník IX mezi nejhorší slumy světa.* Online. LP-LIFE.CZ. 2021. Dostupné z: https://www.lp-life.cz/podle-britskeho-deniku-daily-mail-patri-lunik-ix-mezi-nejhorsim-slumy-sveta?cookie-consent=required_personal_analytics_marketing. [cit. 2024-01-12].

¹⁸⁹ *Toluenové děti, očázené bytovky, první novostavba. Romové sami sobě. V očistci jménem Luník IX.* Online. Praha IN.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.prahain.cz/zivot-ve-meste/toluenove-deti-ocazene-bytovky-prvni-novostavba-romove-sami-sobe-v-ocistci-jmenem-lunik-ix-9663.html>. [cit. 2024-01-13].

¹⁹⁰ *Tady bývalo „romské peklo“. Teď to funguje. Oblíbený starosta košického ghetta ukazuje změny.* Online. Parlamentní listy.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Tady-byvalo-romske-peklo-Teď-to-funguje-Oblíbeny-starosta-kosickeho-ghetta-ukazuje-zmeny-735928>. [cit. 2023-12-27].

¹⁹¹ *Toluenové děti, očázené bytovky, první novostavba. Romové sami sobě. V očistci jménem Luník IX.* Online. Praha IN.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.prahain.cz/zivot-ve-meste/toluenove-deti-ocazene-bytovky-prvni-novostavba-romove-sami-sobe-v-ocistci-jmenem-lunik-ix-9663.html>. [cit. 2024-01-13].

Peníze z půjčky se rodinám přímo nevyplácejí, ale rovnou se z nich hradí materiál a práce. Aby rodina obdržela půjčku, a mohla se tedy projektu účastnit, musí alespoň rok spořit určitou dohodnutou částku, musí pocházet z Luníku IX, nacházet se v bytové nouzi, nemít dluhy a exekuce, a také se účastnit komunitních aktivit organizovaných ETP Slovenskem, jako je např. neformální vzdělávání dětí nebo mentorský program.¹⁹²

Celkově se počítá s výstavbou sedmi rodinných domů. Dále se také plánovala výstavba čtyř bytových domů dohromady o 48 bytech. Projekt už byl v pokročilé fázi realizace, ale vlivem pandemie covidu-19 značně vzrostly předpokládané náklady a výstavba musela být odložena.¹⁹³

¹⁹² *Budujeme nádej na Luníku IX*. Online. ETP Slovensko. Dostupné z: <https://etp.sk/budujemenadej/>. [cit. 2024-01-12].

¹⁹³ *Tady bývalo „romské peklo“. Ted' to funguje. Oblíbený starosta košického ghetta ukazuje změny*. Online. Parlamentní listy.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Tady-byvalo-romske-peklo-Ted-to-funguje-Oblibeny-starosta-kosickeho-ghetta-ukazuje-zmeny-735928>. [cit. 2024-1-15].

Závěr

Události v mnou zpracované diplomové práci jednoznačně dokazují důležitost ústavní ochrany základních lidských práv a menšinových práv státy, ale i na mezinárodní úrovni. V závěru lze konstatovat, že romský holocaust, stejně jako ten židovský, reprezentuje temnou kapitolu lidské historie, kterou je si třeba čas od času připomenout a zamyslet se nad jejími příčinami a důsledky. Závěry, k nimž můžeme při tomto zamyšlení dojít, nám mohou sloužit jako cenné lekce při řešení současných problémů týkajících se menšin a jejich práv. A také k tomu, aby se podobné hrůzy, které si musely oběti romského holocaustu vytrpět, už nikdy neopakovaly.

Analýzou nacistických antiromských právních předpisů jsem vysledoval určité tendence a určitý vývoj právní i faktické diskriminace a perzekuce Romů. Nacisté se nejprve snažili perzekvovat Romy na základě jejich asociálního chování, respektive jím ospravedlňovat a maskovat zjevnou rasovou perzekuci. Počátek této snahy lze datovat do roku 1933 přijetím zákona k omezení dědičně nemocného potomstva, na jehož základě docházelo ke sterilizaci Romů pod záminkou jejich mentální choroby, jež měla spočívat v jejich údajné asociálnosti. Změna v tomto přístupu nastala až v roce 1938 na základě předpisu s názvem Boj proti Cikánské pohromě, kdy Romové začali být výslovně diskriminováni a perzekvováni na základě rasy. Dále je nutné zmínit, že ne všechna perzekuce a diskriminace, které museli Romové, ale samozřejmě i Židé vytrpět, měla právní základ. Například nacistický režim samozřejmě nikdy nepřijal předpis, který by Židy nebo Romy odsuzoval k násilné smrti ve vyhlazovacích táborech, přesto se tak bezpochyby dělo. Tedy *de iure* genocida Romů a Židů neprobíhala, ale *de facto* ano. Dále lze konstatovat velkou tendenci k vydávání podzákonných právních předpisů za účelem konečného řešení romské otázky. Předpis na úrovni zákona upravující výslovně postavení Romů nebyl nacistickou říší nikdy vydán. Nechvalně proslulé Norimberské zákony, které znamenaly frapantní porušení osvícenských ideálů rovnosti před zákonem, ve svém textu cílily výhradně na Židy. Avšak podle komentářů a právní praxe se vztahovaly i na Romy. Dále je také nutné zmínit, že právní úprava klasifikace Romů byla v porovnání s tou pro Židy o dost přísnější. Pro označení jednotlivce za romského míšence, jež znamenalo s velkou pravděpodobností rozsudek smrti pro dotyčného, stačilo, aby daná osoba měla dva z celkových šestnácti praparodičů Romy. Pro porovnání ke klasifikaci za židovského míšence bylo potřeba mít mezi prarodiči jednoho Žida, což bylo výrazně méně přísné pravidlo v tom smyslu, že bylo vyžadováno bližší příbuzenství a „větší podíl nežádoucí krve“.

Romové byli obětmi diskriminace v podstatě od počátku své existence. Jejich perzekuce napříč historií ale nikdy nenabrala tak obudných rozměrů jako během jejich genocidy nacisty za druhé světové války. Nejblíže k tomu měli pravděpodobně během Velkého zátahu na Cikány,

odehrávajícího se v polovině 18. století v Bourbony ovládané Španělské monarchii. Je otázka, jestli lze tento záťah označit za genocidu. Většina obětí tohoto záťahu přežila, i když samozřejmě ne bez následků. Na druhé straně oficiální interní dokumenty o vyhlazení hovořily a samotné jednání by se z dnešního pohledu pod definici genocidy v již zmíněné Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia podle mého osobního názoru podřadit dalo. Role práva v otázce genocidy by dle mého názoru měla sloužit ve dvou hlavních rovinách. Právo by mělo v první řadě vytvořit ústavní systém s jasnou dělbou moci, kdy jsou jednotlivé moci od sebe odděleny, a zároveň vzájemně kontrolovány, který by měl zabránit tomu, aby ke státem organizované genocidě vůbec došlo. V druhé rovině může právo sloužit jako sankční prostředek trestající genocidu. V tomto kontextu můžeme zmínit Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu, jenž byl zřízen na základě rezoluce OSN. Tribunál je významný zejména proto, že jako první projednával případy genocidy a vykládal ustanovení Ženevských úmluv.

Přístup poválečného Německa ke genocidě Romů rozhodně nebyl stejně „ukázkový“ jako ten ke genocidě Židů, což je ilustrováno na přístupu Němců k odškodnění romských obětí, jež bylo v porovnání s těmi židovskými jednoduše nedostatečné. Většina Romů se ho nikdy nedočkala. Zákon o odškodnění z roku 1953 sice zakládal možnost žádat o odškodnění za perzekuci nacistickým režimem na základě ideologie, náboženského vyznání anebo rasy, ale Romové do těchto skupin nespádali, jelikož právní předpisy, jež na ně byly za doby nacismu aplikovány, je údajně nediskriminovaly na základě rasy, nýbrž se mělo jednat o policejní předpisy předcházející zločinu a zajišťující veřejný pořádek. Změna nastala až rozhodnutím německého Nejvyššího trestního soudu z roku 1956, kterým uznal, že diskriminace Romů započala rokem 1943. Soudobé Německo genocidu Romů uznává stejně jako tu židovskou. Stejný přístup nelze vysledovat u již mnou v úvodu zmíněné genocidy Arménů, kterou současné Turecko kategoricky odmítá.

Postavení Romů v dnešní evropské společnosti neseznalo výrazné zlepšení od doby před romským holocaustem. V případě mnou analyzovaných košických Romů můžeme bezpochyby mluvit o jeho výrazném zhoršení. Romové jsou stále menšinou, která je na tom z hlediska životních podmínek, vzdělání a kriminality hůře než majoritní společnost. Je třeba si tedy položit otázku, proč tomu tak je a co s tím může právo a stát případně dělat. Půjde mi, že společnost má tendenci zacházet do názorových extrémů. Velká část populace vidí Romy přinejlepším jako příživníky na státním sociálním systému a přinejhorším jako zločince, před kterými je třeba se mít neustále na pozoru. Druhý názorový extrém pak vidí příčinu současné špatné situace Romů pouze v diskriminaci majoritou a odmítá jakoukoliv odpovědnost Romů za jejich vlastní osud. Zajímavé jsou v tomto ohledu výroky veřejného ochránce práv Stanislava Křečka, který výslovně odmítá, že by za

současné problémy romské menšiny, jako např. tvorba vyloučených a zdevastovaných lokalit, mohl rasismus majoritní společnosti, jak tvrdí někteří. Naopak volá po snaze Romů změnit způsob svého života k lepšímu a po odpovědnosti za jejich vlastní situaci. Současně ale nelze nezmínit i jeho poněkud ostřejší výroky, kde srovnává Romy s černošskými otroky v USA. Konkrétně tvrdí, že černoši mají značný podíl na vytvoření bohatství v USA, což se o Romech v Evropě říct nedá. Otázka tedy je, jak zlepšit postavení Romů, a tím možná i zlepšit jejich vztah a soužití s majoritou. V již zmíněných USA vznikla začátkem 60. let dvacátého století politika afirmativní akce. Jedná se v podstatě o pozitivní diskriminaci dříve diskriminovaných skupin obyvatel ve formě poskytování pracovních nebo edukačních příležitostí těmto skupinám. Jde tedy o jakousi snahu vyrovnat historickou újmu a zlepšit postavení minorit ve společnosti. Konkrétně se jedná například o kvóty nebo zmírňování výběrových kritérií pro určitou skupinu. Jedná se o velmi kontroverzní téma s řadou odpůrců, kteří argumentují např. velkou nákladností těchto politik, jejich pochybnou účinností anebo odmítají samotnou myšlenku zhojení diskriminace diskriminací za nepřijatelnou. Podle mého názoru se jedná o poměrně dobrou myšlenku, i když má i své stinné stránky. Pro vznik této afirmativní akce totiž musí dojít k upřednostnění konkrétních jednotlivců před jinými právě na základě jejich příslušnosti k dané minoritě. Dochází tedy k diskriminaci, která je podle našeho právního řádu ústavně zakázána. Vzniká tu tedy rozpor mezi zájmy skupin a jednotlivců. Otázka ale je, jestli by šly podobné afirmativní akce uplatnit na Romy u nás v České republice. Podle mého názoru by tato politika u nás mohla narazit na určité problémy. Prvním by dle mého názoru byl negativní odpor většinové společnosti. Osobně si nedokážu představit, že by tento krok byl mezi voliči a politiky populární. Druhým by byla otázka motivace samotných Romů se do takové akce zapojit. Popřípadě jak tuto motivaci podnítit. Vypracováním této diplomové práce jsem si zřetelně uvědomil monumentální význam ochrany lidských a menšinových práv v moderní společnosti, ale také došel k mnoha dalším otázkám, jež nemají jednoduché a jasné odpovědi.

Zdroje

Knižní

ALFARO, Antonio Gómez a Terence W. ROBERTS. *The great Gypsy round-up: Spain: the general imprisonment of Gypsies in 1749*. 1. Madrid: Gypsy Research Centre, 1993. ISBN 84-87347-12-6.

BARTOLOMĚJ, Daniel. *Dějiny Romů: vybrané kapitoly z dějin Romů v západní Evropě, v Českých zemích*. 1. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. 1994, ISBN 80-7067-395-8.

BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. *The Racial State: Germany, 1933-1945*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge, 1991. ISBN 0-521-39114-8.

CROWE, David. *A history of the gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York: St. Martin's Press, c1994, ISBN 0-312-08691-1.

FICERI, Ondrej. *Luník IX: Zrod rómskeho geta*. Košice: Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, 2022. ISBN 978-80-89524-74-7.

FINGS, Karola; HEUSS, Herbert a SPARING, Frank. *From "Race Science" to the Camps: the Gypsies during the Second World War*. Hertfordshire: University of Hertfordshire, 1997. ISBN 0-900458-78-X.

FRASER, Angus M. *Cikáni*. Přeložil Marta MIKLUŠÁKOVÁ. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-212-x.

FRIEDLANDER, Henry. *The origins of Nazi genocide: from euthanasia to the final solution*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995. ISBN 0-8778-2208-6.

GÖTZ, Aly; PROSS, Christian a CHROUST, Peter. *Cleansing the Fatherland: Nazi Medicine and Racial Hygiene*. 1. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1994, ISBN 0-8018-4775-3.

HANCOCK, Ian. *Země utrpení: dějiny otroctví a pronásledování Romů*. Droma. Praha: Signeta, 2001. ISBN 80-902608-3-7.

KALEJA, Martin a KNEJP, Jan. *Mluvme o Romech = Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Universitas Ostraviensis, 2009. ISBN 978-80-7368-708-3.

KENRICK, Donald. *Cikáni pod hákovým křížem*. Interface. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0048-0.

- KLADIVOVÁ, Vlasta. *Konečná stanice: Auschwitz-Birkenau*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-393-1.
- KRAUS, Ota a Erich SCHÖN. *Továrna na smrt*. 1. Praha: ČIN, 1946.
- MANUŠ, Erika. *Jdeme dlouhou cestou: odkud jsme? kdo jsme? kam jdeme?* Praha: Arbor vitae, 1999. ISBN 80-901964-5-4.
- NEČAS, Ctibor. *Společenská problematika Romů v minulosti a přítomnosti. I., Romové v českých zemích včera a dnes*. Brno: Masarykova univerzita, 1991. ISBN 80-210-0326-X.
- NEČAS, Ctibor. *Andr'oda taboris: tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1092-4.
- NEČAS, Ctibor. *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0945-4.
- NEČAS, Ctibor. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-1747-9.
- NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2.
- NEČAS, Ctibor. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. Knižnice Matice moravské. Brno: Matice moravská, 2005. ISBN 80-86488-20-9.
- NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 2. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-7067-310-9.
- NEČAS, Ctibor. *Z Brna do Auschwitz-Birkenau: první transport moravských Romů do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau*. Historie Romů. Brno: Muzeum romské kultury, 2000. ISBN 80-902476-3-6.
- Norimberské zákony*. Žďár nad Sázavou: Bodyart Press, 2014. ISBN 978-80-875-29-6.
- POLANSKY, Paul. *Black silence: The Lety survivors speak*. 2. Nish: KRRF, 2011. ISBN 978-1466295742
- PROCTOR, Robert N. *Racial hygiene: medicine under the nazis*. Harvard: Harvard University Press, 1988. ISBN 0-674-74578-7.
- ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

SONNEMAN, Toby. *Shared sorrows: a gypsy family remembers the Holocaust*. Hatfield, Hertfordshire: University of Hertfordshire Press, 2002. ISBN 1-902806-10-7.

TCHERENKKOV, Lev a LAEDERICH, Stéphane. *The Rroma: otherwise known as Gypsies, Gitanos, Gýftoi, Tsiganes, Tigani, Çingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Vol. 1., History, language, and groups*. Basel: Schwabe, c2004. ISBN 3-7965-2090-1.

TCHERENKKOV, Lev a Stéphane LAEDERICH. *The Rroma: otherwise known as Gypsies, Gitanos, Gýftoi, Tsiganes, Tigani, Çingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Vol. 2., Traditions and texts*. Basel: Schwabe, 2004. ISBN 3-7965-2090-1.

VRBA, Rudolf. *Utekl jsem z Osvětimi. 2*. Praha: Sefer, 2007. ISBN 80-85924-50-1.

Elektronické knihy

FONSECA, Isabel. *Bury mestanding : the Gypsies and their journey* [online]. 1. New York: a division of Random House, 1996, s. 86 [cit. 2023-11-01]. ISBN 0-679-73743-X. Dostupné z: <https://archive.org/details/burymestandinggy00fonse/page/n7/mode/2up>

GONZALEZ, Nicolas Jimenez. *Re-thinking Roma Resistance throughout History: Recounting Stories of Strength and Bravery* [online]. 1. Budapest: European Roma Institute for Arts and Culture, 2020. [cit. 2023-11-05]. ISBN 978-3-9822573-0-3. Dostupné z: <https://eriac.org/wp-content/uploads/2021/12/Jimenez-2020-Forms-of-resistance-during-the-Great-Round-up-Spain-1749-1763.pdf>

LEWY, Guenter. Online. *The Nazi persecution of the gypsies*. Oxford: Oxford University Press, 2000. ISBN 0-19-028430-7. Dostupné z: <https://web.s.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTUxMzk1X19BTg2?sid=3b996ff7-64d1-4b99-aabd-3b2a648a03ad@redis&vid=0&format=EB&rid=1>. [cit. 2023-11-30].

Paul WEXLER a Julia HORVATH. *Relexification in Creole and non-Creole languages: with special attention to Haitian Creole, modern Hebrew, Romani, and Rumanian* [online]. 1. Wiesbaden: Harrassowitz, 1997. [cit. 2023-11-01]. ISBN 3-447-03954-X. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=XHd2ACl7I4UC&q=Athinganoi&pg=PA126&redir_esc=y#v=snippet&q=Athinganoi&f=false

Články v odborných časopisech

FILČÁK, Richard a FICERI, Ondrej. Making the Ghetto at Luník IX, Slovakia: People, Landfill, and the Myth of the Urban Green Space. Online. *Sociologický časopis*. 2021, roč. 57, č. 3. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <https://doi.org/10.13060/csr.2021.020>. [cit. 2023-11-22].

GILLHAM, Nicholas W. SIR FRANCIS GALTON AND THE BIRTH OF EUGENICS. Online. *Annual review of genetics*. 2001, roč. 35, č. 1. ISSN 0066-4197. Dostupné z: <https://web-s-ebshost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=20299bf3-9975-45d5-a1c3-c10047a5bef8%40redis> [cit. 2023-11-28].

JUROVÁ, Anna. Likvidácia Tábora a vznik sídliska Luník IX. Online. *Město a dějiny*. 2015, roč. 4, č. 1. Dostupné z: <https://www.upjs.sk/public/media/15017/MaD-2015-1-Jurova.pdf>. [cit. 2023-11-20].

Segregácia Rómov na príklade vybraných slovenských miest. Online, referát. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, 2014. Dostupné z: http://www.humannageografia.sk/clanky/Suvada_Martin_Segregacia_Romov_na_priklade_vybranych_slovenskych_miest.pdf. [cit. 2024-01-01].

TAUCHEN, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. Online. In *Dny práva 2012 – Days of Law 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 701-710. ISBN 978-80-210-6319-8.

Seznam použitých tuzemských právních předpisů

Vládní nařízení 89/1942 Sb. o preventivním potírání zločinnosti

Vládní nařízení č. 188/1939 Sb. kterým se mění vládní nařízení č. 72/1939 Sb. o kárných pracovních táborech

Vládní nařízení č. 72/1939 Sb. o kárných pracovních táborech

Zákon č. 117/1927 Sb. o potulných cikánech

Seznam použitých internetových zdrojů

Atlas rómskych komunit 2019. Online. Úrad vlády slovenskej republiky. 2019. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>. [cit. 2023-12-29].

Austro-Hungarian Empire. *Council of Europe* [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/austro-hungarian-empire-factsheets-on-romani-history/16808b19ed>

Budujeme nádej na Luníku IX. Online. ETP Slovensko. Dostupné z: <https://etp.sk/budujemenadej/>. [cit. 2024-01-12].

Central Europe. *Council of Europe* [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/central-europe-factsheets-on-romani-history/16808b19c7>

From India to Europe. *Council of Europe* [online]. [cit. 2023-11-08]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/from-india-to-europe-factsheets-on-romani-history/16808b18ed>

HRADÍLKOVÁ BÁRTOVÁ, Eliška. *Průlom: Romové přeživiši holocaust získají odškodnění.* Online. HlídacíPes.org. 2016. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/prulom-romove-prezivsi-holocaust-ziskaji-odskodneni/>. [cit. 2023-12-13].

Naděje pro Luník IX: Nestací přijít jako hrdina s kamerou (1.část). Online. Romea.cz. 2019. Dostupné z: <https://romea.cz/cz/zahranici/nadeje-pro-lunik-ix>. [cit. 2023-11-20].

ON ROMANI ORIGINS AND IDENTITY. Online. HANCOCK, Ian. The Romani Archives and Documentation Center. Dostupné z: https://radoc.net/radoc.php?doc=art_b_history_origins&lang=en&articles=true. [cit. 2024-01-06].

Památník v Letech vyjde na téměř 100 milionů korun. ‚Sny se naplní,‘ říká ředitelka Muzea romské kultury. Online. IROZHLAS. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/koncentracni-tabor-lety-u-pisku-muzeum-holokaust-pamatnik-bude-2024_2301311358_fos. [cit. 2023-12-21].

Podle britského deníku Daily Mail patří Luník IX mezi nejhorší slumy světa. Online. LP-LIFE.CZ. 2021. Dostupné z: <https://www.lp-life.cz/podle-britskeho-deniku-daily-mail-patri-lunik-ix-mezí-nejhorsí-slumy-sveta?cookie-consent=required,personal,analytics,marketing>. [cit. 2024-01-12].

Romský památník v Letech otevře v únoru, sazenice pro les dodal Schwarzenberg. Online. České noviny. 2023. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2440109>. [cit. 2023-12-21].

Rozprava Poslanecké sněmovny Čtvrtek 14. července 1927. Online. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101006.htm>. [cit. 2023-11-20].

Slavnostního otevření památníku v Letech se zúčastnili i prezident a premiér. Online. Jižní Čechy TEĎ – nejrychlejší zprávy z regionů. 2024. Dostupné z: <https://www.jcted.cz/81477-slavnostniho-otevreni-pamatniku-v-letech-se-zucastnili-i-prezident-a-premier/>. [cit. 2024-05-12].

Tady bývalo „romské peklo“. Ted' to funguje. Oblíbený starosta košického ghetta ukazuje změny. Online. Parlamentní listy.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Tady-byvalo-romske-peklo-Ted-to-funguje-Oblibeny-starosta-kosickeho-ghetta-ukazuje-zmeny-735928>. [cit. 2023-12-27].

Toluenové děti, očazené bytovky, první novostavba. Romové sami sobě. V očistci jménem Luník IX. Online. Praha IN.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.prahain.cz/zivot-ve-meste/toluenove-deti-ocazene-bytovky-prvni-novostavba-romove-sami-sobe-v-ocistci-jmenem-lunik-ix-9663.html>. [cit. 2024-01-13].

Vepřín v Letech se začne bourat 22. července. Nahradí jej památník romského holokaustu. Online. IROZHLAS. 2022. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/lety-holokaust-rom-veprin-demolice_2207121353_elev. [cit. 2023-12-21].

Abstrakt

Název práce: Romský holocaust

Abstrakt:

První část diplomové práce se snaží Romy čtenáři představit. Zaměřuje se na jejich původ, způsob života, zaměstnání, jež v minulosti vykonávali, a rovněž na jejich pojmenování v různých jazycích.

Druhá část se soustředí na vybrané instance perzekuce Romů v historii. Podrobněji popisuje antiromské asimilační předpisy vydané za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II. a také velký proticikánský zátah ve Španělsku v 18. století.

Třetí část pojednává o československém zákonu o potulných cikánech vydaném v roce 1928. Soustředí se na historické okolnosti jeho přijetí, analýzu jeho znění a na jeho kritiku z úst tehdejších poslanců.

Čtvrtá část cílí na cikánské tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Zejména pak na rozbor vládních nařízení, na jejichž základě fungovaly, na vznik tábora, jeho správu a fungování, každodenní život vězňů a také na nově vybudovaný památník na území bývalého letského tábora.

Pátá část popisuje cikánský tábor v Osvětimi. Podrobněji se zabývá jeho vznikem a popisem, jakož i fungováním a správou, ale také životem a smrtí vězněných Romů.

Šestá část pojednává o rasistické filozofii 19. a 20. století a jejím vlivu na nacistickou ideologii. Zabývá se především pojmy *rasa*, *sociální darwinismus* a *rasová hygiena*.

Sedmá část je zaměřena na rasové vědce v čele s Robertem Ritterem a na jejich vliv a výzkum, jež nepochybně napomohly k realizaci romského holocaustu, jakož i na jejich soupis romského obyvatelstva a jeho klasifikaci.

Osmá část je zaměřena na vybrané rasistické právní předpisy, jejich popis a analýzu. Konkrétně se zabývá Norimberskými zákony a jejich prováděcími nařízeními, zákonem o omezení dědičně nemocného potomstva, výnosem o boji proti zločinu, Bojem proti Cikánské pohromě a Himmlerovým výnosem.

Devátá část se věnuje peněžnímu vyrovnání romského holocaustu, problémy, jež při jeho vyplácení nastaly, a v neposlední řadě také důvodům, proč se ho většina Romů nikdy nedočkala.

Desátá část se výhradně zabývá slovenským romským sídlištěm Luníkem IX. Podrobněji představuje historii romského obyvatelstva v Košicích, vznik tamějšího ghetta, sociální problémy sužující místní obyvatelstvo, ale také nedávné kroky mířící ke zlepšení životní úrovně obyvatel.

Klíčová slova: romský holocaust, menšinová práva, dějiny a právní postavení Romů

Abstract

The title of the thesis: Roma holocaust

Abstract:

The first part of this thesis attempts to introduce the Roma to the reader. It focuses on their origins, their way of life, the jobs they have held in the past and their names in different languages.

The second part focuses on selected instances of persecution of Roma in history. It describes in detail the anti-Roma assimilation regulations issued during the reign of Maria Theresa and her son Joseph II, as well as the great Gypsy round-up in Spain in the 18th century.

The third part deals with the Czechoslovak law on wandering gypsies, issued in 1928, focusing on the historical circumstances of its adoption, an analysis of its text and criticism of it from the MPs of the time.

The fourth part focuses on the gypsy camps in Lety u Písku and Hodonín u Kunštátu. In particular, it analyses the government regulations under which they operated, the establishment of the camp, its administration and functioning, the daily life of the prisoners and the newly built memorial on the grounds of the former Lety camp.

The fifth part describes the Gypsy camp at Auschwitz. It deals in detail with its origins and description, as well as its functioning and administration, and also the life and death of the imprisoned Roma.

The sixth part deals with 19th and 20th century racist philosophy and its influence on Nazi ideology. It deals primarily with the concepts of race, social Darwinism and racial hygiene.

The seventh part focuses on the racial scholars, led by Robert Ritter, and their influence and research that undoubtedly contributed to the realization of the Roma Holocaust, as well as their census and classification of the Roma population.

Part Eight focuses on selected racist legislation, its description and analysis. Specifically, it examines the Nuremberg Laws and their implementing regulations, the Law of the Prevention of Hereditarily diseased Offspring, the Decree on the Fight to prevent Crime, the Fight against the Gypsy Plague, and the Himmler Decree.

The ninth part is devoted to the monetary settlement of the Roma Holocaust, the problems that arose in its disbursement and, last but not least, the reasons why most Roma never received it.

The tenth part deals exclusively with the Slovak Roma settlement of Lunik IX. It presents in detail the history of the Roma population in Košice, the creation of the ghetto there, the social problems plaguing the local population, as well as recent steps aimed at improving the living standards of the residents.

Key words: Roma holocaust, minority rights, history and legal status of Roma